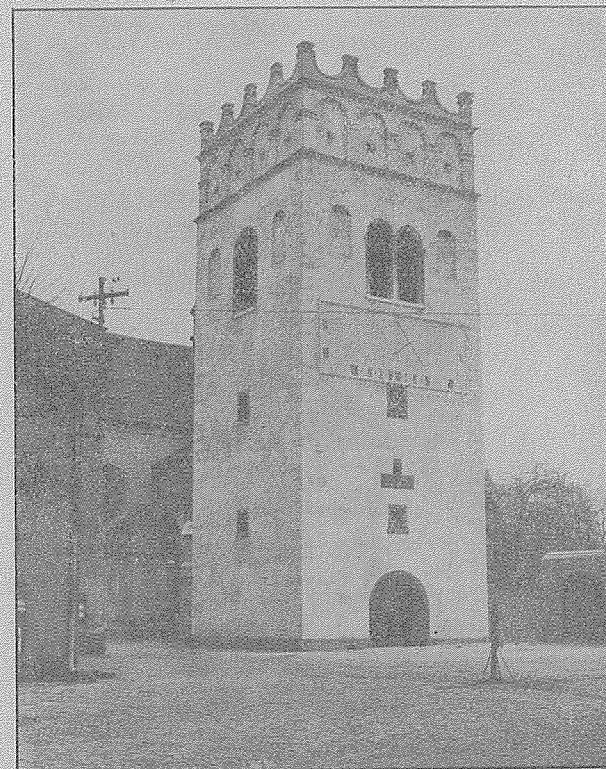

Záhorská

Renesanční zvonice v Lipníku n. B.

k r o n i k a

Redaktor a vydavatel Antonín Fröhlich, Dolní Újezd u Lipníka n. B.
Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

»Záhorská kronika« vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou. Předplácí se do 1. ledna 1938 10 Kč, od 1. ledna 1938 12 Kč. Placení se děje složnými listky šekového úřadu č. 100.630 Brno.

Užívání novinových poštovních známek povoleno výnosem ředitelství pošt a telegrafů v Brně č. 69.140-VI. ze dne 18. srpna 1925.

Podací poštovní úřad: Dolní Újezd u Lipníka n. B.

Adresa redakce a administrace: »Záhorská kronika« v Dolním Újezdě u Lipníka n. B.

O b s a h 2. č í s .: Dr. K. Zapletal: Geologické poměry Prerovska a Kojetínska. — Dr. Miloš Záleský: Naši lesní mravenci (Formicidae). — Dr. Břetislav Brzobohatý: Zvonice lipenská. — Boh. Indra: Hranice za války švédské. (Dokončení.) — Florian Zapletal: Viktorin ze Zerotína a na Hustopečích nad Bečvou. — Rud. Kout: Alchymista Petr Lipenský z Tejna. (Dokončení.) — Lipník nad Bečvou vojenskou posádkou. — Jan Kanyza: Profesor Jakub Mráček, archivář a kronikář města Lipníka, se dožil šedesáti let.

D r o b n ě z p r á v y : Dva jihoameričtí mravenci rodu *Crematogaster* zavlaceni na Moravu. (Dr. Miloš Záleský.) — Požáry v Lipniku r. 1613 a 1633. (Flor. Zapletal.) — Stráž nad Ludinou. (Flor. Zapletal.) — Tobiáš Dukát. (Flor. Zapletal.) — Verbování vojáků v Drahotuších r. 1688. (B. Indra.) — Vlci na Hranicku a Drahotušsku. (B. Indra.) — Užil svobodné vůle. (B. Indra.) — Johanka Podstátská z Prusinovic. (Flor. Zapletal.) — Kašpar Dobřícký. (Flor. Zapletal.)

Děkujeme musejnímu spolku okresního Sovova musea na Vsetíně za laskavé zapůjčení 4 štočků: Portret Karla ze Zerotína, dva pohledy na arkády hustopečského zámku a snímek portálu v přízemí, jež jsou otisknuty v článku »Viktorin ze Zerotína a na Hustopečích nad Bečvou« od Flor. Zapletala. Vydavatelstvo a redakce Z. k.

Redakci došlo:

Knihovnu »Jitro« vydává Vydavatelství odbor Ústř. spolku jednot učít. Brno, Dvořákova 1, aby se čelilo knižnímu braku bez vážného obsahu a bez slušné úpravy, kterého se každoročně tolik v dětské literatuře přímo vychrlí. Rukopisy se v této knihovně získávají pečlivým výběrem a výše uvedené nakladatelství je snad jediným, které před vydáním vyzkouší vždy připravené rukopisy na celé radě dětí. Jsou si totiž toho plně vědomi, že co se líbí dospělým, nemusí se vždy líbit také dětem. To ovšem neznamená, že by v čemkoliv ustoupili od požadavků dobrého vkusu. — Mimo to Jitro dává subskribentům svoje knihy se 40% slevou. Koná tedy pro hodnotnou českou knihu podobnou službu, jako jí koná v literatuře pro dospělé Družstevní práce. Upozorňujeme zvláště na knihovnu »Jitro« rodiče, školy a veřejné knihovny, by na »Jitro« nezapomínali a podporovali nakladatele, který se nikdy nesníží k vydávání knižního braku.

Právě vyšla edice »Jitra« 1937:

S. Kautmannová: Sama proti všem. Působivé obrázky nakreslil prof. F. Süßer. Hodí se pro děti od 9 let. Cena brož. Kč 22,90, váz. Kč 28.—. — A. Kutírová: Gabra a Málinka se učí latinsky. Je to třetí kniha o Gabře a Málince, nabitá stejně humorem jako obě předešlé a dětem se bude líbit neméně. Knížka opravdu pobaví, zvláště když knihu zase doplní svízňé kresby mistra Cibělky. Cena brož. Kč 25,50, v krásné vazbě Kč 31,60. — Frank Wenig: Minda — miláček první B. Je to půvabná idylka ze školního života. Množství provedených obrázků od prof. F. Süßera. Cena brož. Kč 22,90, v pěkné celoplátěné vazbě Kč 28.—. — V. Šmejč: Trucovna. Při vzrušujícím ději a lehkém slohu kniha nenápadně a dětem srozumitelně poučuje o sociálních zápasech dneška. Četné ilustrace jsou dílem akad. malíře F. V. Eisenreicha. Cena brož. Kč 25,50, váz. Kč 31,60. — Petr Denk: O bratru králíčkovi a sestře želvě. (Pohádky z celého světa.) Pro děti od 7 let. Ilustr. akad. malíře F. Doubravy. Cena brož. Kč 25,80, váz. Kč 32,40. — Doporučujeme vřele celou sbírku knihovny »Jitro«! — Totéž nakladatelství vydalo: Podrobné učebně osnovy a rozvrhy učiva podle definitivních učebních osnov, vypracované Pedagogickým odborem ÚSJU za redakce Frant. Úlehly, 1.—8. post. ročník Kč 32,40, 1.—5. post. ročník Kč 22,50, 6.—8. post. ročník Kč 9,90. — J. Krivánek: Ročenka československého učitelstva. Díl IV. (1937.) Kapesní formát, plátěná vazba. Cena Kč 28.—. Je to nezbytná příručka pro ředitelství a správy škol, jakož i pro

ZÁHORSKÁ KRONIKA

Vlastivědný sborník Záhoří a Pobečví.

Vychází čtvrtletně v Dolním Újezdě u Lipníka nad Bečvou.

Ročník XX.

Prosinec 1937.

Číslo 2.

Profesor Benešovy techniky Dr. K. Zapletal, Brno:

Geologické poměry Prerovska a Kojetínska.

Prerovsko a Kojetínsko tvoří: 1. Horniny předdevonského stáří (snad prahorního), jež jsou zachovány většinou ve volných balvanec (žula u Tovačova). 2. Horniny variského pohoří, jež se tvořilo od devonu do permu, a to devon a kulm. Kulmské usazeniny byly rozštěpeny mladotřetihorním prolomem chropynským v část drahanskou a jesenickou. 3. Usazeniny čelní hlubiny karpatské, mladotřetihorní — miocénní, vybíhající úvalem chropynským do Sudet, domaželským do Karpat. 4. Usazeniny starotřetihorní, tvořící pískovcové Karpaty, jež v podloží miocénu sahají až k Přerovu. 5. Usazeniny čtvrtihorní: říční štěrky v několika úrovních, spraš, svahová hlína, travertín.

1. Žula zachovaná v balvanec u Tovačova naznačuje, že žulový masiv vystupující na povrch u Čelechovic, Krčmáně, Grygova a Bolelouce pokračuje k jihu. Pod Karpaty asi souvisí s brněnským masivem vyvřelým.

2. Devon je zastoupen vápenci často živičnatými (bituminósnými) tmavými a vápenitými břidlicemi pestrých barev. Patří devonu střednímu a svrchnímu. Tvoří synklinálně (korytovitě) zvrásněný pruh od Kokor k Předmostí: menší vrasy jsou překoceny k severovýchodu a nasunuty na kulm. Jinému devonskému pruhu patří vápence u Sobíšek, obklopené kulmem. Jejich povrch je nápadně zarovnan a pokryt spraší (asi stará fluvio-glaciální terasa, viz níže).

Kulm na Prerovsku (Kokory—Pěňčice—Buk—Vináry) je tvořen hlavně drobami (pískovce složené ze zrn křemene, živce, lupěnků slíd, úlomků hornin, stmelených tmelem jílovito-křemitým). V nich jsou polohy břidlic. Patří asi staršímu kulmu. Kulmské usazeniny jsou zvrásněny ve směru západovýchodním. Na Kojetínsku vychází kulm (u Pivína, Skalky) v ojedinelých ostrůvcích na povrch, a je tvořen drobami se slepenci (mladší kulm), směru severovýchodního (úklonu je jihovýchodního). Ve slepencích jsou valouny hornin vyvřelých, proměněných (krystalických břidlic) a starších usazenin. Devonem a kulmem prostupují mohutné příčné poruchy, směru severo-severo-západního, jež ožily v třetihorách.

Devonské usazeniny usadily se ve starém Středozezemním moři, usazeniny kulmské jsou asi jen zčásti mořské, zčásti snad se usadily

v jezerech. Během kamenouhelné doby devon i kulm byl zvrásněn, takže usazeniny jsou dnes vesměs vychýleny z původní vodorovné polohy.

3. **Miocén** (starší část mladších třetihor) je tvořen dvojnásobným souvrstvím písků: spodním a svrchním; mezi nimi a nad svrchními pískami je spodní a svrchní souvrství jílové. Spodní písků vycházejí severně Horních Moštěnic, patří asi burdigalu. Spodní jíly jsou u Újezdce, Kostelce—Roštění—Pacetluk—jižní Lípové a Rychlova. Jím jsou podobné dle Liebuse pestré jíly severně Žeravic, východně Kokor a severozápadně i severovýchodně od Vinár. Spodní jíly asi odpovídají šlíru a patří staršímu helvetu. Svrchní písků uzavírají lavice pískovců, jsou rozšířeny jižně Újezdce, na Holém kopci a u Zámečku u Karlovic, jihozápadně Lípové, u Radkova, j. Sovadiny, u Mrlínka a Žakovíc. Tyto písků se dle Liebuse podobají pískům u Čekyně (na kulmu), u Lapače (na devonském vápenci). Ty počítám k oncoforovým vrstvám. Svrchní jíly jsou u Čekyně, Předmostí, Dluhonic, jiho-východně Přerova, u Pavlovic, v Dřevohostickém lese. Počítám je k bádanským jílům (torton). U Předmostí a M. Lípové jsou slíny s ústřicemi. Svrchní písků uzavírají polohy balvanů a hrubých šterků, tak v pruhu severně Kostelce; k těm patří asi i balvanové šterky jižně Popůvek.

Miocénní usazeniny vznikly v průlivu Středozevního moře mezi Sudetami a Karpatami. Jen za doby svrchních písků byl průliv odříznut od moře a proměněn v jezero s vodou zprvu sladkou, později poloslanou (brakickou). Tehdy žil mlž *Oncopora*, podle něhož se písků jmenují. Miocén je zvrásněn v ploché vrásky směru západovýchodního v domaželském úvalu; k severu vystupuje devon a kulm Maliníka, k východu a jihu flyš. Antiklinála (sedlo) probíhá od H. Moštěnic k Dřevohosticím a Bezuchovu, od Přerova k Podolí a Nahošovicím (tu vystupuje ždánický flyš: pevné pískovce a menilitové břidlice, viz níže). Za miocénu vznikly zlomy: a) Směru severovýchodního: okrajní zlom jesenický, zlom Předmostí-Prosenice, okrajní zlom bečevského prolomu Přerov—Sušice—Hranice, zlom Kotojedy—Kurovice—Zahnašovice omezující na jihu chropýňský úval. b) Směru severozápadního: Lapač—Tučín, Kokory—Želatovice, Přestavky—Holešov—Fryšták, Kojetín—Kroměříž. c) Směru severního: Čekyně—Předmostí—Hulín—Tlumačov (u Čekyně je prolom, v němž miocén je uložen mezi devonem na západě a kulmem na východě).

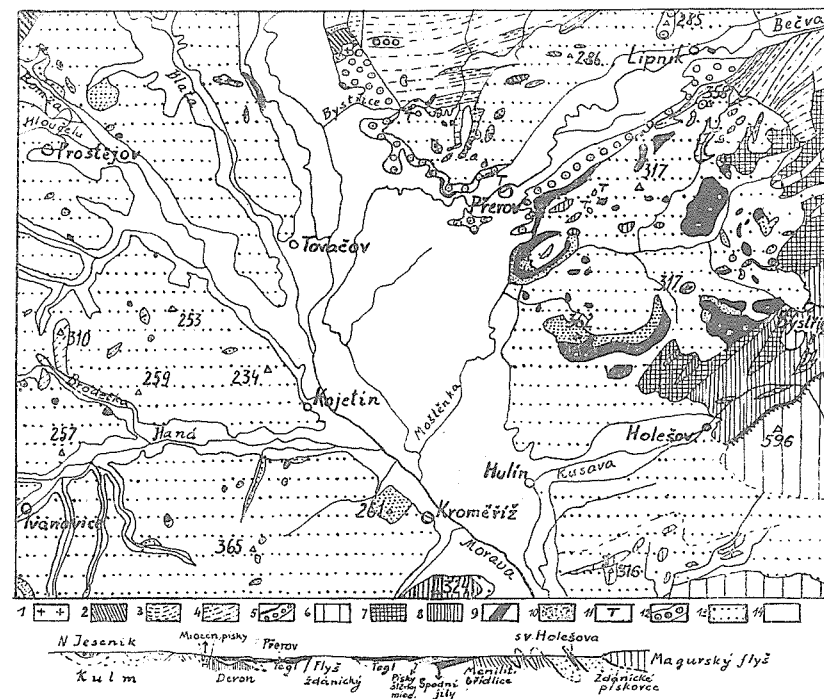
4. **Flyš** vystupuje na jihovýchod od Kojetska (u Morkovic, Věžek) a Přerovska a patří skupině ždánické. Jsou v ní břidlice s opálem menilitem, slíny, slídnaté pískovce, vzácněji i křemité pískovce (eocén). Ždánický flyš vystupuje v antiklinále uprostřed miocénu jihovýchodně Přerova (viz výše). Je stáří starotřetihorního, vznikl ve Středozevnímoří.

Nad něj byl vysunut flyš magurský, jenž postrádá menilitových břidlic a tvoří vrchy Hostýnské a Mladcovský les. Jsou v něm hojně eocénní křemité pískovce se slepenci a pestré lupky.

Flyš je silně zvrásněn vlivem horotvorných pohybů na rozhraní

starých a mladých třetihor, po nichž se propadla čelní hlubina, vyplněná dnes miocénem.

5. Po ústupu Středozevního moře v miocénu nastává střídavé vymílání a nanášení usazenin v říčních korytech. Vznikají terasové stupně ve výši 310, 280, 240 a 220—210 m nad mořem na Přerovsku. Na terasových stupních se ukládají šterky, zvláště na nízké terase u Přerova a Předmostí, pokrývané písků a říční hlínou. Jindy na terasách jsou uloženy travertiny (uhličitan vápenatý sražený z vod

Geologická mapa a průřez Přerovskem a Kojetínkem. Měřítko 1 : 400.000.

Vysvětlivky k mapě: 1 žula, 2 devon, 3 kulmské břidlice, 4 kulmské droby, 5 kulmské slepence, 6 magurský flyš, 7 menilitové břidlice, 8 ždánické pískovce, 9 miocénní jíly a slíny, 10 písků a šterky miocénní, 11 travertin, 12 terasové šterky, 13 spraš a hlína, 14 alluvium.

bohatých na kyselý uhličitan vápenatý), tak u Tučina, Želatovic, Kokor, Lapače, v Přerově. Terasu ve výši 280 m zarovnal ledovcové vody za největšího zalednění (fluvioglaciál). Největší část Přerovska a Kojetínska pokrývá spraš (cihlářská hlína) navátá větry v době diluviální, zachovaná hlavně z ledových dob, jež následovaly po nejstarší ledové době, kdy severský ledovec pronikl až za Hranice. Nejvíce spraš se zachovalo z poslední ledové doby; v té jsou kamenné nástroje diluviálního (aurignackého) člověka z mladšího paleolitu

(stará doba kamenná) a hojně zbytky kostí diluviálních zvířat. Vedle spraše jsou rozšířeny svahové hlíny, vzniklé přemístěním hlín povstálých větráním starších hornin.

Značnou část Prerovska a Kojetínska zabírají dnešní (aluviální) nánosy říčních toků, štěrky, písky a hlíny.

Z minerálních pramenů jsou pozoruhodné kyselky (s kyslíčným uhlíčitým) u H. Moštěnice, Beňova a Prusů, v Předmostí, sirovodíkový pramen v Prerově, železitý pramen v Bochoři.

Literatura. Camerlander C. v., Geologische Aufnahmen in den mährisch-schlesischen Sudeten. Jahrbuch k. k. geol. Reichsanstalt 1890.

Liebus A., Zpráva o geologickém mapování v karpat. předhoří na severovýchodní Moravě. 1924. — Zum geologischen Aufbaue der karpatischen Vorberge in n. ö. Mähren. 1926. — Geologische Studien im Flyschgebiete Ostmährens. 1927. (Vesměs ve Sborníku stát. geol. ústavu, Praha.)

Liebus A., Fossilführende neogene Ablagerungen in der Umgebung von Prerau, Firgenwald, 3. Jahrgang. Reichenberg.

Tausch, L. v., Erläuterungen zur geolog. Karte der öster.-ungar. Monarchie, Prossnitz—Wischau, Wien, 1898.

Tietze E., Erläuterungen zur geologischen Karte Olmütz; Wien 1898.

Uhlig V., Vorlage des Kartenblattes Kremsier—Prerau, Verh. geol. Reichsanstalt, Wien 1898.

Dr. Miloš Záleský:

Naši lesní mravenci (Formicidae).

(S 3 orig. vyobrazeními.)

Mezi početnými druhy našich mravenců,¹⁾ blanokřídlých hmyzů (Hymenoptera), zajímavých jejich společenským životem, průřezně vykládaným, jsou nejnápadnější velké druhy, obývající plochy našich lesů. Najdeme různě vytvářená jejich hnízda nejčastěji na okrajích lesů a nebo ve světlých lesích, toliko jeden z nich (*F. rufa rufa*) pouští se i do stínu mlází. Pod pojem lesních mravenců lze u nás shrnouti čtyry druhy. Všechny jsou rozšířeny v našem kraji, stejně jako i jinde v republice, nevymáje ani nížinu, ani nejvyšší vrcholky marmorošských hor.

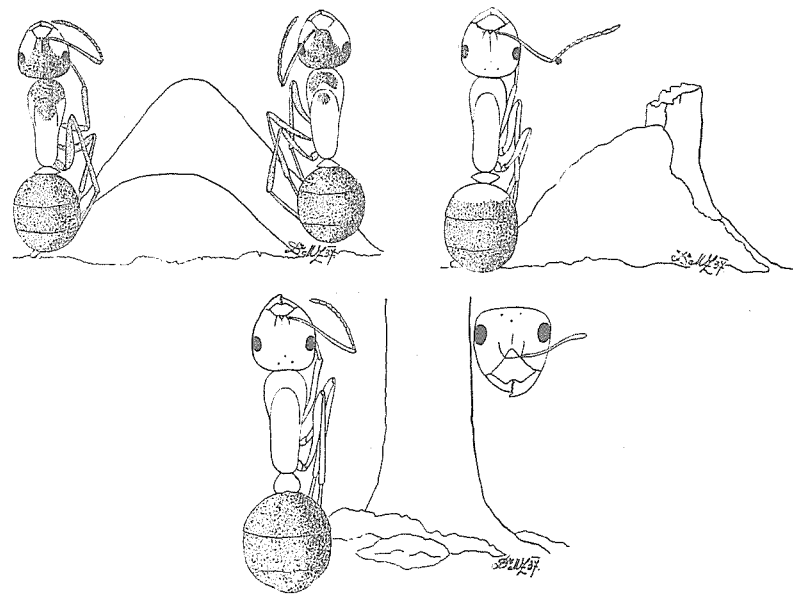
S pojmem mravence nejčastěji u širší veřejnosti jest spojena představa *mravence lesního*²⁾ *Formica rufa*, jenž vytváří veliké hromady z látek rostlinných v lesních oblastech. Žije na území republiky ve třech formách, odlišných od sebe stavbou hnízd a některými podrobnostmi ve stavbě těla. Jsou to *Formica rufa rufa L.*, *Formica rufa pratensis Retzius na Záhoří* již nalezené, *dále snad i u nás žije*: zatím tu nenalezená *F. rufa rufo-pratensis* Forel a snad i *F. rufa pratensis nigricans* Emery a nebo i docela ještě na území republiky nezjištěný horský *F. rufa alpina* Santschi.³⁾ Věnujeme ale hlavně

¹⁾ Přehled našich mravenců viz v mém zpracování mravenců v díle »Jak žijí zvířata« (nakladatelství Buchsbaum, Mor. Ostrava-Prívov, 1936). Sleduj i jiné mé publikace v »Přírodě«, »Čas. čsl. entom. spol.«, »Vesmír« a j.

²⁾ Česká jména hmyzů je těžko tvořit, jinak u ptáků a j., kde si je utvořil jazyk sám. Českých názvů tu uvedených užívám jen pro porozumění. Těžko utvořit názvy pro více než 105 forem mravenců z území republiky.

³⁾ U Teplíc n. B. jsem našel r. 1932 norského mravence *Myrmica rubida* (rzivý velký mravenec stopkatý: hrud' se zadečkem spojena dvojčlennou stopkou), rozšířeného v našich, zvláště pohraničních horách.

pozornost prvním dvěma formám u nás zjištěným. *Rufa rufa* vytváří často veliké hromady, sídlo kolonie, vystavěné z jehličí, větévek, ale také docela i výkalů hrabošů (dle jiných i kobylek). Dle okolností staví si hnízdo z materiálu, který má po ruce. Je-li třeba hnízdo vedle lomu žulového, snáší i dosti velké kousky na hromadu. Tato okolnost jest rovněž dalším příspěvkem proti důmyslnosti nemyslicích mravenců, jichž hromady jsou výsledkem jen poměrů v prostředí a schopností druhu. Hromady ty jsou často velmi staré (samice žije přes deset let) a každým rokem vzrůstají. Mravenec sám jest barvy červené, zadek, čelo, temeno hlavy má černohnědé. Na přídí hrudi jest tmavá skvrna, která ale nestýká se se skvrnou další. Naše obrázky seznamují čtenáře s našimi lesními mravenci a formu tu předvádí obrázek č. 1. Je tam vpravo a vyšší hromada představuje jeho sídlo. Oči jsou lysé,

bez brv, což postřehneme dobře třeba jednoduchým mikroskopem. Druhá forma *rufa pratensis* Retzius liší se stykem skvrn na přídí hrudi, dále i hromádkami více plochými, druhý obrys hromady na obrázku. Mravenec sám je vlevo. Oči jsou obrveny. *Odrůda nigricans* má černé zbarvení po celé hrudi a šupině. Obě uvedené formy jsou sice odlišné jak uvedeno, ale jelikož vyskytují se přechodné tvary (*rufo-pratensis*) jest nejlépe mikroskopem ohledati oči. V okrese hranickém a celém Záhoří jsou hojně rozšířeny, ovšem ne zase tak hojně, abychom je všude našli v té hojnosti jako jinde nalézáme jiné mravence, třeba na mezích: kolonii vedle kolonie. Ač jde o živočicha velmi rozšířeného a od dob Linného známého, přece byla mu věnována malá pozornost a teprve jest mu věnována podrobnější pozornost ruským myrmekologem *Karawajewem*.

Najdete-li hromádku jehličí podepřenu o starý pařez, bývá vystavěna i z jemnějšího materiálu, jsou jejími obyvateli jistě *mravenci pařezoví* *For-*

mica rufa truncicola Nyl. Obrázek č. 2. předvádí mravence (jen dělnici jako všechny ostatní), jenž jest velmi často červený (jasně červený ba až žlutočervený a nebo se slabou skvrnkou na hlavě a na přídi hrudi) a červená barva zasahuje i první článek zadečku, což jest význačné pro tuto formu. Hnízdo vždy opřeno o pařez. V našem kraji patří k vzácnějším mravencům: našel jsem je u Teplíc n. B. (č. 2233), v oboře u Lipníka n. B. (č. 71), u Veselíčka (č. 2234), kroměřížský entomolog p. Otakar Fiala je našel na Hostýně.⁴⁾ Na rozdíl od uvedených a následující je to forma jen roztroušeně se vyskytující. Soudek⁵⁾ se domníval, že je v republice velmi vzácný, avšak v mé sbírce mám ji z více míst našeho státu.

Naši lesní mravenci mají i pohodlného druhu. Je to *mravenec loupeživý* *Formica sanguinea* Latr.⁶⁾ Své latinské jméno krvavý nemá od toho, že si zaopatřuje otroky z hnízd jiných mravenců tak, že loupí kukly, ale dle červené barvy těla až ra černohnědý zadeček. Temná skvrnka bývá na hlavě. Význačné jest, že štítek nad kusadly jest vykrojen. Obraz 3. předvádí mravence i hnízdo, které⁷⁾ je buď v podobě nánosu jehličí kolem stromů, pod kameny, v rašelině, zemi a jinde. V koloniích nalézáme ovšem i otroky, dost často černé mravence *Formica fusca*. Dle poměrů výživy je různé velikosti. V republice a rovněž i v naší oblasti jest obecným druhem.⁷⁾

Dr. Břetislav Brzobohatý, Lipník n. B.:

Zvonice lipenská.

Pod tímto nadpisem jsem uveřejnil r. 1909 v tehdejších hraničských novinách »Hlasy z Pobečví« (roč. XII., č. 15) jubilejní vzpomínku, o níž mám za to, že nebude ani dnes nevhod ji oživit jako doplněk ke článku p. uč. Boh. Indry »Kdo vystavěl renesanční zvonici v Lipníku n. B.?«, otištěnému v č. 2. loňského ročníku tohoto sborníku. Laskavý čtenář nechť má na paměti, že byla psána v době ujařmení našeho města německou nadvládou na připomenutí poctivé české jeho minulosti.

Proto ji obnovuji v původním znění, pouze s nepatrnými změnami (viz zejména nové glossy číslované na rozdíl od původních poznámek s hvězdičkami) a fotografickou reprodukcí nápisu z publikace »Lipník nad Bečvou, město a okres, 1933«.

Zajímavé jubileum slavíme v těchto dnech. Dne 4. dubna 1909 bylo tomu 300 let, co byl položen základní kámen ke zvonici u ko-

⁴⁾ Pod uvedenými čísly jsou doklady uloženy v mé sbírce »Formicidae Czechoslovakiae«.

⁵⁾ Soudek: »Mravenci Československa (Praha 1922, nákl. »Čsl. entom. spol.«) str. 81. — Výborná určovací pomůcka, potřebuje ovšem doplnění dle druhů nově u nás nalezených.

⁶⁾ Nezaměňovati s mravencem amazónkou - *Polyergus rufescens* (červený, stopkatý, s mečovitými kusadly, rovněž loupící), nalezeným mnou i u Lipníka n. Bečvou.

⁷⁾ Entomologie, studium hmyzu, má hodně přátel. Největší zájem vlastivědný a odborný budí dosud opomíjené skupiny hmyzu, mezi něž patří i mravenci. Rád určím každému sběry této snadno sbíratelné skupiny, jako jsem učinil mnohým z řady více než 50 mých spolupracovníků z území republiky. Z našeho kraje účastnili se výzkumu pp.: správce Ot. Fiala, řed. Hudeček, Ev. Heckel z Hranic.

stela, náležející k nečetným památkám našeho města — svou mohutnou, přesto však nikoli nevkusnou stavbou a nápisem, jenž pádně hlásá starodávnou českost Lipníka, upoutá každého příchozího cizince.

Historie založení jest asi tato:

Zvony dříve visívaly v kostelní věži, jejíž zdivo však, zdá se, nebylo dosti pevné, neboť r. 1560 při zvonění jeden kámen se vyšinul. Od té doby nesmělo se velkým zvonem zvoniti. Pomýšleno tedy na stavbu zvláštní zvonice, na niž se sbíralo; potřeba její jevila se zvláště citelnou, když r. 1604 ulit byl velký zvon »Michal«. Konečně do r. 1609 bylo nashromážděno s dostatek peněz a nasváženo materiálu; o dalším poučuje nás kniha zelená purgrechtní^{*)} (C XVII) takto:

»Purgmistr a Radda Města Lipníka Léta Páně 1609 v Pátek po Památce Zvěstování Panně Marii. Na jisté poručení Jeho Milosti Pána Pana Jiřího Staršího Bruntálského z Vrbna a na Helfenštejně s vědomím a vůlí vši obce města Lipníka koupili dům svrchu psaný k vystavění věže pro zvony v tom místě od Jana Šmyce²⁾ za sumu 390 R.^{**)} Závdanku přijal od Pánů starších na hotově 50 R. Z toho Jan Šmyc spravil za 1608 rok 12 R. Z nichž Bratru Janovi Lanecioví do Přerova 6 R. skrz Jana Mladšího Zahradku a 6 R. na Šírotka Tomáše Zborovského do Dřevohostic vydáno.^{***)} Zůstává obec Lipenská na ten dům dopláceti 340 R. A tu Sumu počnauc Léta 1609 při Svatém Martinu po 12 R. platiti mají do vyplnění. Odevzdáno za svobodné Purgmistru a Raddě tehdaž Janovi Měrkovi, Janovi Mladšímu Zahradníkovi, Janovi Mikšovu, Jiříkovi Cigánovi, Purgmistrům a SpoluRadním jich od Jana Šmyce skrz Václava Pátera Rychtáře toho Roku.«

Palác Šmycův nevyznamenával se asi zvláštní mohutností a nedal tedy mnoho práce s bouráním, soudě dle toho, že již za osm dní po kupu položeny byly základy k nové věži, o čemž se bližšího dovidáme z knihy příjmův a vydání obce lipenské za rok 1609.³⁾

»Léta 1609 v sobotu po neděli postní Laetare, jenž byl 4. den měsíce dubna, založení se stalo gruntu věže pro zvony v tom úhlu neb rohu proti dveřům školním, u přítomnosti Purgmistrův, a Raddy M. L. i jiný(ch) mnohých osob z starých radd, týž u přítomnosti Pana

^{*)} Stará kniha pozemková. Laskavostí p. měst. sekretáře¹⁾ a zejména p. prof. Kotta z něm. reálky — jimž tímto vzdávám povinný dík — dopřáno mi čerpati z původních pramenův archivů městského. Pomůckou byla mi též Hajdukova »Geschichte d. Stadt Leipnik«.

¹⁾ Zemř. Holeschofského. Dnes děkuji ještě p. měst. archiváři prof. Mráčkovi v tomtéž směru, jakož i redakci tohoto sborníku a ředitelství studij. knihovny v Olomouci za příspěví.

²⁾ V účetním Registru (viz níže) »šmic«.

^{**)} Rýnských (po 30 groších, po 7 denárech). Kolik platil tehdy rýnský, vysvítá z toho, že na př. hřebec prodával se za 12 R., kráva za 5 R. a pod.

^{***)} To byl poplatek církevní (Jednotě Bratrské) a příspěvek na sirotky; odváděl dotud Šmyc, pak obec lipenská ročně.

³⁾ Ve skutečnosti 1608/9, s titulem »Registru. Všech důchodův stálých i běžných obecních, kapelních, školních, špitálských a cestních příjem i také z tejhž důchodův na všelijaké potřeby vydání za rok 1609 za auřadu... atd.« — Místa nejasná, v původním článku vynechaná, jsou nyní doplněna.

Jiřího Stvolinskýho z Vošovic,⁴⁾ auředníka na Helfenštejně, zákům všech (?) dole v gruntech po pardusu,^{†)} a když zhůru vyšli, po několika preclících dáno. Vydáno za preclíky . . . 10 gr.«

Z čehož se spatřuje, že předkové naši způsobem dosti účinným vštěpovali mládeži památku na slavné události.

Stavba trvala sedm měsíců a na věž zasazen nápis, jenž podnes tam se shledává a jehož obrázek připojen.

Písmena pod hořejším znakem Bruntálských z Vrbna jsou G. S. B. Z W. a věrný opis textu⁵⁾ tento:

LETA PANIE 1609 ZA PANOWANI VROZENEHOO PANA PANA
GIRZIHO STARSSIHO BRVNTALSKEHO Z WRBNA A NA
HELSENSSTEINĚ TATO WIEZE ZALOŽENA 4. DNE APRILIS
ZA PVRGMISTRŮW IANA MĚRKI IANA ZAHRAĐKI IANA
MIKSSOWA GIRZIKA CZIKANA A DOKONANA TEHOŽ LETA
12. DNE NOVEMBRIS NAKLADEM OBCE LIPENSKE ZA PVRGMISTRŮW
MARTINA ZIKMVNDTKA MATĚGE POSTRIHAČE MARTINA
KANTŮRKA IAKVBA HONTELE MARTINA BARTKA
RICHTARZE WACZLAWA SOKOLA PISARZE ECCLE:
MATTH: PLORANTIO.

⁴⁾ Podle nejasného rukopisu jsem původně četl Ulošovic. Viz o něm Bađura: »Lipenský okres«, str. 129, 143, 339.

^{†)} Pardus = výprask.

⁵⁾ Znaménka, dnes až na malé zbytky již úplně nečitelná zubem času, doplněna všude dle předpokladu.

Čili dnešním pravopisem: »Léta Páně 1609 za panování uroze-
ného pána pana Jiřího staršího Bruntálského z Vrbna a na Helfen-
štejně tato věže založena 4. dne aprilis za purgmistrův Jana Měrky,
Jana Zahrádky, Jana Mikšova, Jiříka Cikána, a dokonána téhož lé-
ta 12. dne novembris nákladem obce lipenské za purgmistrův Marti-
na Zikmundka, Matěje Postřihače, Martina Kantůrka, Jakuba Honťe-
le, Martina Bartka rychtáře, Václava Sokola písaře, eccle(sias)ta
Matth(ia) Plorantio (=za kněze Mat. Plorantia⁶⁾).«

Náklad veškeren páčil se na 337 rýnských 7 gr. 5½ den.,⁷⁾ jak shledáváme v účetní knize města Lipníka svrchu zmíněné.

D o d a t e k. Podle řečené již účetní knížky »Registrum etc.« vydáno od stavby zvonice mistru Janu Vlachovi 170 R. (pak též v so-
botu po sv. Filipu a Jakubu 12 měřic rži), mistru Mikuláši kamení-
kovi 69 R. a mistru Melicharu tesařovi 54 R. (a 6 gr. »od udělení
dřevěnného srdce totiž za mustř«). Jmenovaný mistr Jan Vlach byl
by tedy pravděpodobně totožný s mistrem Honz Maj Vlachem ze
článku B. Indry, jehož domněnka by se tím potvrzovala a bylo by
nyní jen bedlivě pátrati po dalších dokladech v jiných zápisech. Že
by tu však s ním byl dělal též Antonín Targa, není nijak vidno, na-
opak na spolupráci kamenickou byl povolán podle týchž register
mistr Mikuláš z Holešova, mající vlastní skálu v hostýnských horách.
Mimo uvedené jmenuje se tam také Jan Smetana kovář a zvláště
Staněk tesař se svými tovaryši, který mimo jiné boural též dům Šmi-
cův a jenž i jinak ve službách obce města Lipníka hojně pracoval.

Bohumír Indra:

Hranice za války švédské.

(Dokončení.)

Hlavnímu císařskému vojsku vedlo se zatím zle. Torstenson,
poraziv několikrát císařské, zamířil v březnu 1645 přes Čechy,
Jihlavu, Znojmo přímo na Vídeň. Než bez pomoci Rákocziho se
o Vídeň nepokusil, obrátil se na Moravu, dobyl mnoha měst (Brna ne)
a vrátil se na podzim opět do Čech. Generálu Königsmarkovi uložil,
by při svém přesunu ze Slezska do Čech táhl Moravou a opatřil
tamější švédské pevnosti, hlavně Olomouc, proviantem.

Königsmark na této cestě všude, kudy táhl, počínal si jako
skutečný nepřítel, páčil a plundroval, loupil dobytek a zásoby obilí,
že mohl pak opatřiti Olomouc proviantem na celý rok. Jeho cesta na
Olomouc vedla přes Hranice, Drahotuše a Lipník. Konorza píše
o těchto pohnutých událostech. »Léta 1645 dne 10. octobris nepřítel
Švejda Kynixmark do Drahotuš s armádú se tu položil a čtrnáct dní
tu zůstával, koní do tří set zdechlo, brány u Hranic zházely, škody

⁶⁾ Viz Lipenský okres, str. 85, 86. Podle Registrum měl ročního platu 100 R. a na knihy 3 R.

⁷⁾ Původně jsem uvedl jen 320 R. 7 gr. 4 den. podle cit. »Registrum«, maje za to, že je to konečný součet; nyní opraveno sečtením sum se dvou stránek. Viz též dodatek.

veliké vzdělal, jamy a skreje vyhledal.«⁷⁾ Cenná tato zpráva nám sice přímo nepovídá, zda Švédové se tehdy Hranic zmocnili, potvrzuje nám to však zpráva z jiného pramene. Math. Merian ve své Topografii⁷⁾ z roku 1650 při popisu města Hranic uvádí, že Königs-mark dobyt skoro beze ztrát vedle jiných měst Hranic a Lipníka. Lipník byl dobyt 23. října, což se shoduje i se zápisem Konorzovým. Z tábora u Drahotuš Königsmark čtrnáct dní sháněl proviant po širokém okolí. Hranice dobyt Švédy v době mezi 10. a 23. říjnem. Městské brány hranické, Motošinská (Dolní) a Horní brána pobořeny, by město nebylo schopno obrany.

Na počátku r. 1646 klonilo se válečné štěstí na Moravě na stranu císařských. Císařští dobyli zpět některá města. Brněnský císařský generál Souches objevil se zač. března asi s 200 jezdci až u Hranic, Helfštýna a Lipníka.⁸⁾ Než skoro celé Pobečví stálo již pod vlivem a mocí Švédů. Posílené posádky Švédské z Olomouce a Fulneka činily po celý rok časté výpady za účelem rekvisice. Švédi z Fulneka žádali od hranického, lipenského, hustopečského a j. panství pravidelné placení válečné kontribuce a dodávání proviantu. V letech 1646—1648, v nichž Hranice byly v mocí Švédů, dostalo město z Fulneka na 26 palných listů s rozkazem dodatí chléb, pivo, sůl, hovězí dobytek, seno, slámu, dříví, přípravné vozy, vápno, robotníky na šance a p. Hned na jaře 1646 muselo hranické, lipenské a hustopečské panství složit Fulneckým 30 tolarů, 4 kusy hovězího dobytka, 16 věder piva, 2 centěře soli a 8 fúr sena. I tak malé povinnosti platilo město liknavě, vyssáto vojsky, jež tu ležela. Sledujeme-li majetkové poměry hranických měšťanů té doby, vidíme, že většina jich byla zcela ozebračena, řemesla opuštěna, pole ležela ladem. V celém městě bylo jen několik koní, krav a ovcí. Na venkově nebylo lépe. Proto ani výhrůžky Švédů, že vypálí město, mnoho nepomáhaly, nebylo z čeho dávat. Švédský velitel Fulneka major Jarolim Melichar z Kherynu posílá 26. dubna 1646 poslední výstrahu Hranicím a celému panství, by ihned vyplnili povinnosti a odvedli kontribuci obilí a j. žádané věci. Neuposlechnou-li ani tentokráte, naloží prý s nimi ještě hůř než s Hustopečskými. Od císařských pomoci se nedočkají.⁹⁾ K podobnému potrestání pro odpírání kontribuce však v Hranicích nedošlo. Palné listy švédské, městu a panství z Fulneku posílané, jsou přesvědčivým dokladem, že celá krajina kolem Hranic byla v oblasti švédské moci.

V listopadu 1646 na cestě z Čech přes Olomouc na Fulnek táhl Lipníkem a Hranicemi švédský generál Wittenberg a položil na čas do obou měst své pluky.¹⁰⁾ Hranickému panství uloženo složit 180 tolarů.

Švédi v Hranicích ubytovaní zle hospodařili v městě. Na radnici přeházeli městskou kancelář a vzali s sebou některé městské knihy, jež svými rozměry (ohromné folianty) a úpravou je upoutaly, nebo

⁷⁾ Math. Merian, Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae, Frankfurt 1650. Merian má zprávu podle V. svazku Theatri Europaei, fol. 931.

⁸⁾ Dudík, Schweden, 224.

⁹⁾ Gallaš, Památky, ep. III., sv. II., s. 56—57.

¹⁰⁾ Dudík, Schweden, 237.

snad obsahem zdály se jim být cenné. Wittenberg už v Olomouci vzal bohatou knihovnu mikulovskou a kapucínskou. Doklady k řádění Švédů na hranické radnici najdeme i v tehdejších knihách městských. Tak ve smluvních rejstrech při zápisu svatebních smluv měšťana Jana Kafanta s Esterou, vdovou po Bernartu Minicatorovi je poznámka, že smlouvy jsou r. 1650 obnovovány, poněvadž »v čas nepřátelského lidu švédského na radnici ztracené jsou.«¹¹⁾ V Nových rejstrech předměstských, tak zvaných Čtvrtých knihách městských, dnes bohužel neúplných, našel jsem zcela vzadu před rejstříkem zajímavý a cenný zápis »Leta Páně 1647 za purkmistrů Martina Zákřovckého, Václava Jedličky tyto rejstra sú vyslány z města Olomúce, nebo byly vzety z domu radního od lidu švédského. Pán Bůh rač dát, aby se víc nestalo. Tomáš Šatánek, Martin Kolář.«¹²⁾ Zprávu zapsal sám měšťan Šatánek, když o něco výše nedokončil jiný »Já níže poznamenáný —.« Oba hraničtí měšťané byli vysláni městem do Olomouce, by vymohli za náhradu vrácení knih, pro město nenahraditelných. Nebyly to jediné knihy na radnici, jež Švédi vzali. Snad hojně kořisti našli i v zámku, na faře a jinde ve městě. Do Olomouce dostaly se knihy při zpáteční cestě Wittenbergově, kdy tuto největší pevnost švédskou opatřil proviantem a posílil švédské posádky v jiných městech. Právě v těchto letech 1646 a 1647 odvezeny z Olomouce celé knihovny do Švédska.¹³⁾

Hranice i po odchodu Švédů z města trpěly ještě dlouho. R. 1647 uloženo hranickému panství ranc 2000 širokých tolarů (Drahotuše z toho 270 tol.). Příštího roku uloženo Hranicím a Drahotuším dodatí Švédům 1800 měříc obilí, rží, ječmene, ovsu i žita, a kromě toho měli měsíčně odváděti 120 tolarů.¹⁴⁾ Švédi z Fulneka požadovali pravidelné placení kontribuce, dodávání proviantu a robotníků na šance.

Tyto nesnesitelné povinnosti, jimiž Hranice byly sužovány po celá tři leta, uvedly město na pokraj záhuby. Celé okolí trpělo násilnými rekvisicemi a plněním Švédů z Olomouce a Fulneku od r. 1646. Kelč, Hustopeče, Drahotuše, Tršice vypleněny a mnoho vesnic zpusťeno. Švédský komandant Fulneku kapitán hrabě Jan z Greyfenburku tvrdě vymáhal uložené kontribuce. Hranickým posílá (jako odpověď na jejich dopis) 28. července 1648 list, a hrozí v něm, že navštíví město ohněm a mečem a všechny do posledního vyhubí, nepošlou-li ihned žádané nehašené vápno.¹⁵⁾

Sjednání vestfálského míru v listopadu 1648 uvítalo proto město a celá Morava s radostí. Měšťané i sedláci si oddechli, byl konec válečným útrapám. Počet obyvatel sice značně klesl, hospodářství, obchod a řemesla stála, polovina městských domů byla opuštěna, zpusťena a zbořena, předměstí zničena, ale všem kynula naděje v lepší, pokojný život.

Švédi odtáhli z Moravy až v červenci 1650. Hraničtí měli však pokoj od nich už od míru vestfálského.

¹¹⁾ Reg. smluv svatebních, fol. N. 31. Městský archiv v Hranicích.

¹²⁾ Kniha D II., fol. 743. Pozemková kniha okresního soudu v Hranicích.

¹³⁾ Dudík, Schweden, 272.

¹⁴⁾ Konorza, 229A.

¹⁵⁾ Gallaš, Památky, ep. III., sv. II., s. 57—58.

Florian Zapletal:

Viktorin ze Žerotína a na Hustopečích nad Bečvou.

(Dokončení.)

Z Rosic prosí 3. června Viktorina opět, aby mu zaslal rodinné listy, potřebné k soudnímu sporu.

Dne 15. června žádá Karel ze Žerotína z Rosic Joachyma Haugvice o vysvětlení výpovědi, učiněné v příčině Viktorina, strýce jeho.

Dva půjčené listy vrací Karel Viktorinovi z Rosic 21. června.

V srpnu r. 1605 byl Viktorin u Karla na Rosicích a oznámil mu o těžké nemoci Joachyma Haugvice z Biskupic a na Rokytnici, svého švagra. Karel ze Žerotína píše Joachymovi 25. srpna. Lituje ho srdečně a přeje mu, aby se pozdravil.

Dne 31. srpna oznamuje Karel z Rosic Marii Magdaleně ze Žerotína, Joachymově ženě, že psaní od ní dostal, že však v dané situaci nemůže vyhověti její žádosti, aby poslal a dovezl svého lékaře na Rokytnici k Joachymovi.

Dopisem ze dne 8. září těší Karel Marii Magdalenu ze Žerotína a na Rokytnici nad smrtí jejího manžela, který zemřel na svém zámku v Rokytnici.

Joachymova poslední vůle je datována na Rokytnici v pondělí před památkou sv. Markety r. 1605. Tělo jeho mělo být pochováno beze vši pompy a nádhery v kostele sv. Františka u Jesuitů v Olomouci. Děti jeho měly být vychovány v katolické víře. Statek doporučil svému synu Vratislavovi. Každé dceři odkázal za věno 5000 zl. Kdyby syn umřel, a matka vdova byla ještě naživu, měla držeti statky do své smrti. Poručníky dětí ustanovil mezi jiným Marii Magdalenou ze Žerotína, ženu svou, a Viktorina ze Žerotína a na Hustopečích, komorníka rakouského arciknížete Maxmiliána, švagra svého.

Ustanovení poslední vůle o pohřbu u Jesuitů v Olomouci a o katolické výchově dětí jsou zajímavá v tom směru, že Viktorin ze Žerotína, švagr zesnulého, byl svým náboženským vyznáním luterán, a že k těmž vyznání se hlásila také Marie Magdalena ze Žerotína.

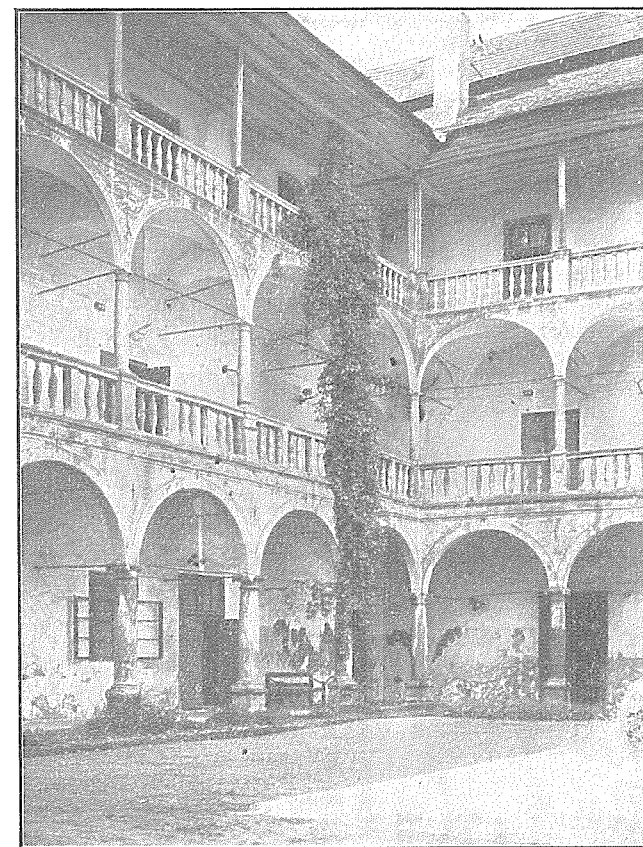
Viktorinovi píše Karel z Přerova 22. prosince r. 1605 v příčině přátelského jednání v Olomouci při tehdejší sněmu.

Z Rosic radí Karel Viktorinovi 29. října r. 1606, jak si má počínat ve sporných věcech. Jednalo se o Mikuláše Vratímského a o nepsprávu a zlé hospodaření na statku jemu od Viktorina svěřeném. Viktorin ho měl pohnat u manského práva, poněvadž je usedlý pod biskupem olomouckým, třebas na purkrechtě. Dále se jednalo o stav kunovský. Při tom poznamenává Karel ze Žerotína, že Viktorin a jeho bratr Vilém Fridrich jsou dílní statkem otcovským, nedílní statkem mateřským. Viléma Fridricha nazývá Karel mladým člověkem, který pořádku práva nerozumí. V dalším radí Viktorinovi, k čemuž je podle svých slov povinen jako své krvi, aby o kunovský stav pohnal sám i na místě bratra svého Viléma Fridricha, statkem kunovským s ním nedílného, tak také na místě panen sester svých nedílných a nevybytých. Paní Haugvicová, bude-li chtít, může po-

hnati o touž věc buď zvláštním púhonem nebo jedním spolu s Viktorinem.

Z tohoto dopisu je zřejmo, že Bohunka a Anna, Viktorinovy sestry, uvedené Paprockým r. 1593, tehdy ještě žily a že nebyly provdány a vybaveny. Paní Haugvicová byla Marie Magdalena ze Žerotína, vdova po Joachymovi.

List Karla ze Žerotína, datovaný na Rosicích 12. pros. 1610 a adresovaný olomouckému úřadu, zmiňuje se o kupu a stavení domu v Olomouci, před tím strýci jeho Viktorinovi ze Žerotína náležitého.

šlo o prodaný Viktorinův olomoucký dům v České ulici, přestavovaný tehdy na evangelickou veřejnou modlitebnu.

Svým náboženským přesvědčením byl Viktorin ze Žerotína luterán. Tato okolnost je výslovně uvedena při jeho jméně v seznamu moravské šlechty z r. 1603, uloženém ve dvorním archivu ve Vídni.

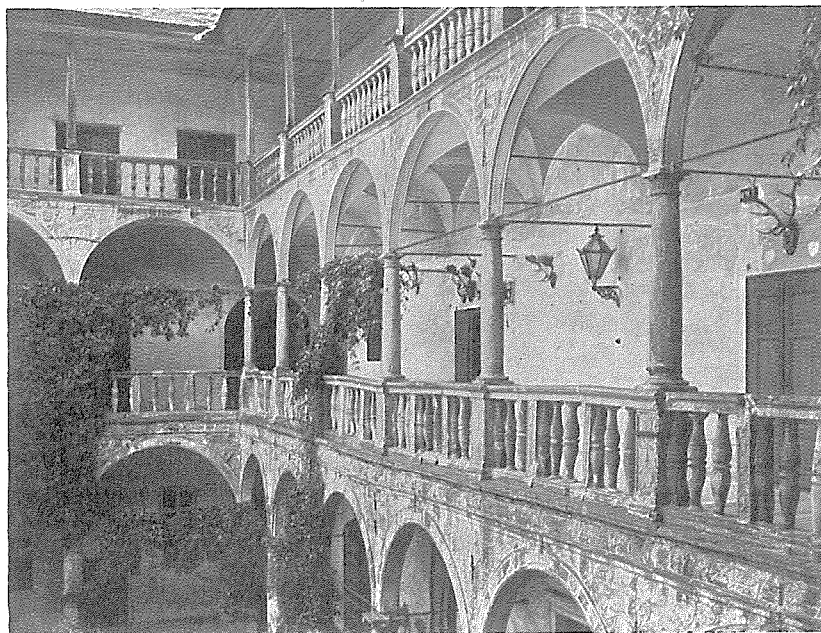
Viktorinovi a Fridrichovi ze Žerotína zemřela r. 1610 v Olomouci sestra. Na její pohřeb zavolali si predikanty, a zpívaly se o něm veřejně písně německé i české.

Na sklonku téhož roku prodal Viktorin svůj olomoucký dům v České ulici, aby byl přestavěn na luteránskou veřejnou modlitebnu. V sobotu dne 20. listopadu r. 1610 byl do tohoto domu Žerotínova slavně uveden kazatel Adam Windörfer, po jehož boku kráčel podkoní Viktorina ze Žerotína a konšel Littwin a za nimi řada olomouckých měšťanů a vojáků.

Svůj smysl pro umění dokázal Viktorin stavbou renesančního kostela a zámku v Hustopečích nad Bečvou, které se zachovaly dosud.

Po zjištění, že Viktorin byl luterán, padají ovšem všechny dosavadní dohady, které viděly v dnešním farním kostele hustopečském původní českobratrskou modlitebnu neboli zbor.

Zámek je stavěn v půdorysu do čtverce. Uprostřed má arkádový dvůr, který patří k nejkrásnějším renesančním arkádovým dvorům na Moravě. Zvenčí je zámek jednoduchý. Je o dvou patrech, na kterých sedí nyní mansardová šindelová střecha. Na severní straně od silnice je vidět v I. a v II. patře rohový ozdobný arkýř. Jeho okna mají obrubu z pískovce. Stěna pod arkýřem je zdobena sgrafity. Sgrafitovou výzdobu vidíme pod oprýskanou omítkou také jinde na vnějším zděvu. Na jižní a západní straně je zámek obklopen parkem, jímž proudí voda na podzámecký mlýn a pilu. Arkády jsou ve dvoře na celé straně západní a jižní a zčásti na straně východní, kde je vjezd do dvora a zámku. Také arkády mají přízemí a dvě patra.

V přízemí a v I. patře spočívají oblouky na kulatých sloupech. Sloupy přízemí mají hlavice ionské, v prvním poschodí korintské. Sloupy jsou zabezpečeny po délce i do hloubky železnými pruty. V prvním

patře je mezi sloupy ozdobná balustráda. Přízemí i prvé patro arkádové je stejně vysoké. Arkádové chodby mají křížové klenby. Druhé poschodí arkád je dřevěné. Bohatá plastická výzdoba pokrývá půlkruhové archivoly, obloukové úhly, podnoží sloupů v prvním patře a samostatné postamenty v zábradlí tohoto patra. Je rázu figurálního, rostlinného a geometrického, obsahuje také různé emblémy. A technicky je provedena mistrnou rukou. V jihozápadním úhlu přízemí je vchod do vyšších pater. Obruba portálu je poseta hvězdicemi, a ve

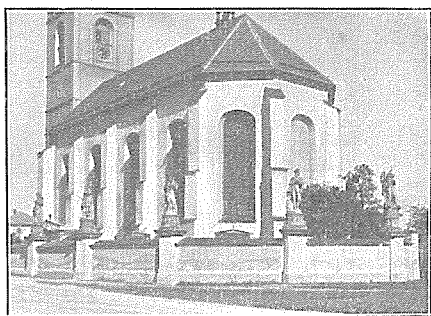
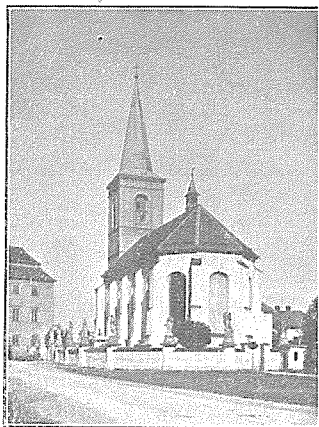
vrcholu oblouku je erb, dnes tak zabilený, že nelze určit, co obsahuje ve svém štítu. V obloukových úhlech hoví si dva puttové, v levém úhlu je mimo to ještě zobrazena lezoucí želva. V obou polích jsou umístěny štítky s nápisy dnes nečitelnými. Portál je ukončen profilovanou římsou.

Zámek nevznikl po částech v různých dobách, nýbrž najednou podle přesně vypracovaného plánu a to ve slohu renesančním.

V bezprostředním sousedství zámku vystavěl Viktorin ze Žerotína kostel, který se zachoval ve své původní podobě dosud. Je to

orientovaná stavba (od východu k západu). Obsahuje obdélný prostor, ukončený na východní straně třemi stranami, na západní straně stojí věž, ve které je hlavní vchod do kostela. Na severní straně chrámové je sakristie a nad ní oratoř, otevřená do chrámového prostoru dvěma okny. Kostel je sklenut, rovněž oratoř, určená pro zámecké panstvo. Chrámový vnitřek je bohatě osvětlen vysokými a širokými okny, mezi nimiž jsou umístěny na vnější straně opěrné pilíře, sahající bezmála až pod sedlovou střechu, ve svém hřebenu stejně vysokou. Kůr kostela je dvojitý, dřevěný a spočívá na dvou kulatých sloupech kamenných, spojených třemi oblouky kamennými. Na západní straně je situována mohutná věž s hlavním vchodem a s renesančním portálem, provedeným ze zlatového pískovce. Portál je porušen ve svém vlysu, v němž byl nápis. Zachovala se z něho pouze jednotlivá písmena, dnes těžko čitelná. Polosloupy na portálu mají žlábkované dřívky se vsazenými pruty v dolní části a korintské hlavice. Obruba portálu je zdobena vinnou révou s listy, květy a plody a ve vrcholu ženskou maskou. Obloukové úhly zdobí diví muži.

Nad původním portálem je dnes umístěn erb s písmeny INGVP. Patří Janu Nepomukovi Podstatskému z Prusinovic, který držel hustopečské panství v letech 1736—1758 a opravil kostel r. 1752. Kolem kostela vystavěl obvodovou zeď s výklenky pro obrazy křížové cesty a zeď posázel nákladem svým a svých přátel čtrnácti kamennými sochami svatých (patnáctá socha, Panna Marie Bolestná stojí už na zídce u fary), které tvoří jako celek jeden z nejpůsobivějších souborů barokového sochařství na Moravě. Podstavce těchto soch jsou posety erby, které jsou pastvou pro milovníky heraldiky.

Hustopečský kostel byl původně luteránskou modlitebnou. Vnitřní zařízení takové modlitebny popisuje olomoucký biskup kardinál z Ditrichšteina ve své stížnosti ze dne 29. prosince r. 1610 králi Matyášovi do přestavby olomouckého domu Viktorina ze Žerotína v České ulici na luteránský kostel. Biskup upozorňuje krále,

že olomoučtí evangelíci v uvedeném domě vystavěli plac neb místo veliké, v němž by se mnoho lidu shromážditi mohlo, že vůkol a vůkol pavlače zdělali, že místo zvláštní pro kazatele a zvláštní pro zpěváky postavili, aby v tom domě schůzky své měli, kázání svá, posluhování, křty a oddávky vykonávali. Hledíme-li v hustopečském kostele na důmyslně vystavěný kůr o dvou patrech, spočívající na dvou kamenných sloupech a třech polokruhových obloucích, poznáváme v něm dosud podstatnou složku vnitřního zařízení luteránské modlitebny, v níž kázání božího slova a jeho poslech se strany věřících byl na místě prvním.

Ale hustopečský kostel je také cennou ukázkou chrámového stavitelství v době renesance na Moravě vůbec a v Pobečví zvlášť.

Obdobu má v českobratrském zboru v Lipníku nad Bečvou, založeném 4. dubna r. 1590 a vystavěném nákladem lipenské tehdejší vrchnosti Petra Voka z Rožberka a Kateřiny z Ludanic. Také lipenský zbor byl původně vysokým chrámem o jedné lodi, sklenutým a proto na vnější straně opatřeným opěrnými pilíři, jak je tomu v Hustopečích, kde vidíme celkem deset takových pilířů a uvnitř pět klenbových polí. V Lipníku zachovaly se opěrné pilíře i po přestavbě bratrského zboru na klášterní kostel Piaristů. Na severní i jižní straně hlavní lodi vidíme dosud nad pultovými střechami přistavěných dvou bočních lodí horní části tří opěrných pilířů (na každé straně), jdoucích od základů kostela.

Stavbou renesančního kostela a zámku v Hustopečích zapsal se Viktorin ze Žerotína trvale do výtvarných dějin Moravy. Vznik obou staveb klademe do let 1596—1611.

Viktorin neměl pevného zdraví. Postonával často. R. 1608 učinil na Hustopečích kšaft aneb poslední vůli, ve které s povolením kardinála a olomouckého biskupa Františka z Ditrichšteina učinil pořádek se svými manskými statky. Dle tohoto kšaftu držel Viktorin ves Špičky, ves Kunčice, ves Horní a Dolní Těšice, ves Nemetice, ves Zámrsky, půl vsi Kladerub, ves Komárovice se zbožím na předměstí Kelče a dvůr Kamenec. Toto vše poručil svým dětem Johance Emilii a Anně Marii. Za poručníky ustanovil manželku svou Polyxenu z Necheru, Ladislava z Lobjovic, Arkleba z Vického a Jana Žalkovského z Počenic.

Viktorin zemřel ve věku 41 roku dne 11. září r. 1611 a byl pochován v hustopečském kostele, od něho vystavěném. Po jeho hrobě není tam dnes stopy.

Karel starší ze Žerotína na Rosicích, Dřevohosticích a na hradě přerovském, hejtman markrabství Moravského, vystoupil na zemském soudu tříkrálovém v Olomouci r. 1612 a oznámil o smrti strýce svého Viktorina ze Žerotína, jehož statek, nevěda v jistotě nic o poručenství, zinvetovati dal. Ale potom se dověděl, že bylo učiněno poručenství, a že byl v něm ustanoven za poručníka. Proto prosil soud, aby mu bylo dáno naučení, že mu tu jako zemskému hejtmanu nic nenáleží. Takové naučení bylo potom vydáno. Zemský hejtman býval totiž tenkrát poručníkem všech sirotků v markrabství.

Z listu krále Matyáše II., daného a psaného v Třebíči 29. dubna

r. 1612, se dovídáme, že po smrtelném odchodu z tohoto světa urozeného někdy Viktorina ze Žerotína místo prázdné k dosazení v soudu zemském zůstalo, a že na ně byl potom dosazen Ladislav Velen ze Žerotína, tragická postava našich pobělohorských dějin.

Karel starší ze Žerotína měl nemalé starosti s hustopečským statkem. Z Brna píše 9. dubna r. 1612 Ladislavovi z Lobkovic, nejvyššímu komorníku markrabství Moravského, rovněž poručníku nad sirotky a statkem po Viktorinu ze Žerotína, že se rozhodl, aby se s Ladislavem na Hustopečích shledal a v sirotčích věcech pracovatí nápomocen byl, že však pro nemoc tak nemohl učinit. Připomíná, že bude potřeba při tom nemalé práce, neboť tam mnoho neřádů jest. Zvláště radí, aby tam nějaký dobrý úředník byl uveden a ustanoven, rovněž i písaři, poněvadž byli všichni nařčení neb ve zlodějství postižení. K svému dopisu příkládá Karel psaní od sestry nebožtíkovy, z něhož Ladislav vyrozumí, co chce od poručníků poslední vůle Viktorinovy. Šlo o dluh Viktorinův provdané sestře.

V dopisu z Rosic ze dne 28. května r. 1612 oznamuje Karel ze Žerotína, že posledních dvanáct neděl na pravou nohu zle se měl, a že se mu otevřela, jak se z pohřbu strýce svého Viktorina z Hustopeč navrátil.

Dne 31. května r. 1612 píše Žerotín opět Ladislavu z Lobkovic o neřádech hustopečských a o jejich přetržení a zastavení. Pro nemoc nemůže však sám do Hustopeč a proto prosí Ladislava, aby to bez něho opatřil, dosavadního úředníka odstranil a jiného tam dosadil, bedlivějšího a rozumnějšího. Že s dosavadním úředníkem poručníci málo svedou, viděl a poznal Žerotín na pohřbu strýce svého nebožtíka. K správě statku toho měl také dohlédati na místě poručníků a na jejich přání pan Všečovský, to jest Jan Želecký z Počenic, držitel manského statku Všečovic na Bystřicku.

V červenci r. 1612 byl Karel ze Žerotína na svém statku Dřevohosticích. Píše odtamtud 13. července, že se pozdrzí dva dni na Hustopečích na veselí (svatbě) strýce svého. Byl to Vilém Fridrich ze Žerotína, Viktorinův bratr. Ženil se s Annou, rozenou Hofmankou z Grynpihlu a ze Střechova, vdovou po Rudolfovi purkrabím z Donína, která měla panství Tlumačov a Záhlinice. Karel ze Žerotína doptával se už 25. května r. 1612 z Rosic Viléma Fridricha na zprávy o jeho ženění a přál mu, aby tuto věc k místnému a potěšenému konci přivedl. Ale měl se sám o to přičinit, neboť paní vdova, jak dokládá Karel žertovně, nebude jezdit za ním, Fridrichem.

Dne 9. září r. 1612 píše Karel ze Žerotína Ladislavovi z Lobkovic z Rosic. Dotazuje se, byl-li už Neuman uveden na Hustopeče za úředníka. Je-li tomu tak, měl od věřitelův sirotčích i zadržalé i letošní úroky vypominat, poněvadž se mělo při nejbližším sv. Václavu několik tisíc pokládati. Ladislav neměl také prodlévatí s vykonáním jistoty na peníze, které ze statku sirotčího ku potřebě své vyzvedl, aby sirotčí věci mohli mít poručníci v dobrém a jistém řádu. Oznamuje v dalším, že nemohl ještě nahlédnouti do počtu, který mu odvedl Balcar Četrys, třetí poručník nad Viktorinovým statkem a sirotky.

Johanka Emilie, dcera Viktorina ze Žerotína, po otci luteránka, byla bohatou a krásnou nevěstou. Měla na 400.000 dukátů věna. O takové přebohaté zboží a krásnou pannu hlásili se mladí i starší nápadníci. Přátelé na sebe žárlili, zehrali a hádali se, komu by panna na vychování a komu za manželku dostatí se měla. Vilém Slavata, jenž za císaře Matyáše jako komisař jezdil na moravské sněmy, napsal v zápiskách o svém poselství na Moravu dne 19. července r. 1614 o nastalém sporu pro tuto šlechticnu, že arcikníže Ferdinand téhož dne poručníky panny šlechticny Emily ze Žerotína, pozůstalé dcery po někdy Viktorinovi ze Žerotína, a všechny strýce její, kteří tenkrát v Olomouci přítomni byli, jichž bylo sedm, před sebe povolal, s nimi osobně jednal a přimlouval se, aby panna šlechticna ze Žerotína Adamovi z Valdštejna, nejvyššímu hofmistru království Českého, za manželku dostatí se mohla. Johanku měl tehdy při sobě Ladislav z Lobkovic, nejvyšší komorník markrabství Moravského, jako jeden z poručníků. Ale také Karel ze Žerotína, hejtman téhož markrabství, jako poručník a strýc její, toho vyhledával, aby k němu za některý čas panna šlechticna dána byla. Jiní všichni strýci její rovněž toho byli žádostivi. Ale nejvyšší komorník nikterak k tomu povolití nechtěl, uváděje, že jemu od někdy otce jejího k opatrování svěřena byla, aby k manželství mimo vůli svou vedena a nucena nebyla. Naproti tomu Karel ze Žerotína namítal, že jí k žádnému manželství nutití a mimo vůli a vědomí nejvyššího komorníka zamluvití nechce. Z takového sporu počalo nemalé nedorozumění z obojí strany. Arcikníže usiloval o přátelské porovnání, k němuž nakonec došlo. Panna šlechticna byla dána k zemskému hejtmanu Karlu ze Žerotína a při něm zůstávala až do vyjití soudu brněnského nejprve příštího svato-kunhutského (v březnu). Strany s tím byly spokojeny. Adam z Valdštejna, nejvyšší hofmistr, potom pannu šlechticnu za manželku dostal. Byla to druhá jeho žena.

Statek Hustopeče zdělila po svém otci Viktorinovi. Smlouvou, danou a psanou na tvrzi Hustopečích 18. ledna r. 1617, prodala ho však svému strýci Vilémovi Fridrichovi ze Žerotína na hradě Starém Jičíně a Mořicích na Kojetínsku. Statek tehdy obsahoval tvrz a městečko Hustopeče s dvorem, mlýnem, pivovarem při téže tvrzi ležícím, ves Vysokou, ves Milotice s mlýnem, slove Nový, nad touž vsí a cožkoli v témž statku hustopečském na dědictví bylo. Trhová smlouva zněla na 40.000 zlatých. Z toho mělo býti odpočítáno 12.950 zlatých jako Fridrichova pohledávka. Manžel Johanky Emilie je uveden ve smlouvě jako Adam z Valdštejna na Hrádku nad Sázavou, Lovosicích a Židlochovicích, císaře rada a komorník a nejvyšší hofmistr království Českého. Podle smlouvy měla Johanka Emilie odevdati svému strýci také všechny listy, majestáty, nadání a smlouvy, dotýkající se téhož dědičného statku.

Vilém Fridrich měl tedy tři statky (Starý Jičín, Hustopeče a Mořice), jeho žena Anna držela Tlumačov a Záhlinice. Uvádí se jako Anna Žerotínská, rozená Hofmanka z Grynpihlu a Střechova a na Tlumačově, pravá a dědičná paní městečka Tlumačova.

Johanka Emilie prodala svému strýci Vilémovi Fridrichovi také zděděné manské statky olomouckého biskupství v Pobečví.

Vilém byl účastníkem vzpoury proti králi Ferdinandovi a těžce za to pykal svými statky. Ztratil čtyři pětiny. Dne 24. června r. 1621 ještě žil. Jeho žena Anna osvobodila listem, daným a psaným toho dne na hradě Starém Jičíně, Matyáši Krajanovi z Kamenice, úředníku svému na Tlumačově, dům na rynku v Tlumačově od robot. K listu přivěsil svou pečeť mezi jinými Jiří starší Bruntálský z Vrbna na hradě Helfenštejně a Kvasicích a Vilém Fridrich ze Žerotína na hradě Starém Jičíně, Hustopečích a Mořicích.

Ale dne 9. května r. 1622 je už zvána Anna Žerotínská vdovou. Nařízení komisaři podávají tohoto dne kardinálu Ditrichštejnovi písemnou zprávu, že z jeho rozkazu zabrali k ruce císaře statky někdy Viléma Fridricha ze Žerotína dědičné, starojičínský a hustopečský, že poddané na těchto statcích v hold a člověčenství císaře uvedli, svršky na obou statcích v inventář potáhli, příjmy a vydání sepsali, že paní vdova nemálo dobytka z těchto statků na svůj tlumačovský statek odehnati dala, že za správe obou statků potvrdili Daniele Filaxina, že vdova se zatím zdržuje na těchto statcích, a že třetí statek Mořice, k němuž náleží několik vesnic a šest dvorů, jest úplně splundrován a stojí bez obilních zásob a dobytka.

Pobělohorský konfiskační protokol z r. 1624 má toto rozhodnutí o Vilémových statcích. Vilém Fridrich ze Žerotína zemřel. Ztratil čtyři díly svého jmění. Pátý díl ponechal císař jeho dceři, bude-li vychována v katolické víře. Statek Hustopeče ponechán vdově. Císař si však vymínil patronátní právo u tamního kostela.

Statek Mořice byl dán knížeti Maxmiliánu z Lichtenšteina. Dědicům Viléma Fridricha byly také odňaty manské statky olomouckého biskupství v Pobečví.

Resolucí, vyšlou z dvorní komory 26. června r. 1624, rozkázal císař, aby statek Starý Jičín byl postoupen hraběti z Trsatu náhradou za povinných mu 70.000 zl. Byl to Mikuláš II. Frankopan, hrabě z Trsatu, který pocházel ze slavného chorvátského rodu Frankopanů, z jeho větve krčské neboli trsátské. Frankopan Mikuláš II. byl v letech 1616—1622 pod králi z rodu Habsburského bánem aneb náměstkem krále v Chorvátsku. Umíraje r. 1647, odkázal svůj statek Starý Jičín na Moravě na vychovávání dvanácti chorvátských mladíků (Seminarium Frangepanianum). Jesuitská kolej v Záhřebu vedla o tento statek soudní spor až do 16. července r. 1651. Rozsudkem ze dne 9. srpna toho roku kolej spor prohrála.

Vdova po Vilému Fridrichovi Anna Žerotínská žila později na svém statku Hustopečích. Byla v dobrých stycích s Karlem starším ze Žerotína a s jeho ženou Kateřinou, rozenou z Valdšteina. Kateřina nazývá Annu ve svých listech tetou. Psaly si a navštěvovaly se. Dne 14. října roku 1633 děkuje Kateřina listem z hradu Přerova Anně za psaní, těší se ze zdraví jejího i panny šlechtičny (dcery její) a zve ji do Přerova na návštěvu. Také 27. dubna roku 1634 děkuje Kateřina Anně listem z Přerova za její psaní, raduje se ze zdraví jejího i panny šlechtičny (dcery) a těší se na

osobní její návštěvu na Přerově. Z Kateřinina listu z Přerova dne 27. listopadu r. 1635 se dovidáme, že Anna Žerotínská jela pomínu-
lých dnův mimo Přerov na Tlumačov k lovení rybníků, že však se pro spěch nemohla v Přerově zastavit a navštívit oba nemocné manžely, kteří by ji byli hrubě rádi uhlídali ve svém domě. Kateřina děkuje současně za darované půldruhé kopy pěkných kaprů z rybníků hustopečských.

R. 1638 prodala Anna Žerotínská Tlumačov a Záhlinice Janovi Rotalovi. Hustopeče držela dále.

Kateřina Žerotínská byla také v čilém písemném i osobním styku s Johankou Emilií, dcerou Viktorína ze Žerotína, provdanou za Adama z Valdšteina, Kateřinina bratra. Svědčí o tom řada listů z let 1631, 1633, 1634 a 1635, v nichž Kateřina nazývá Johanku Emilií paní Jozičkou. Adam z Valdšteina byl tenkrát nejvyšším purkrabím pražským. Ale pobýval často s rodinou na Židlochovicích. V poslední vůli, dané a psané na hradě Přerově 6. února r. 1637, vyslovila Kateřina Žerotínská, rozená z Valdšteina, přání, aby její bratr Adam z Valdšteina na Hrádku nad Sázavou, Lovosicích, Dobrovicích, Židlochovicích a Novém Valdštejně, císaře tajný rada, komorník a nejvyšší purkrabí pražský, po smrti její mrtvé tělo náležitě pochoval v Třebíči na jejím statku, který odkázala s jistými výmínkami Adamovi a jeho erbům i potomkům už smlouvou v Menším Městě Pražském 15. května r. 1628.

Marie Magdalena ze Žerotína, Viktorinova sestra, vdova po Jáchymu Haugvicovi z Biskupic a na Rokytnici u Přerova, koupila r. 1614 statek Velký Ořečov s Polichnem u Brodu Uherského. Měla také dům v Olomouci. Komisaři, kteří pořídili pro císařský fiskus za pobělohorských konfiskací inventář pozůstalosti v městě Olomouci po zemřelé Kristině z Rogendorfu a na Spálově severně od Hranic, vdově po Hynku starším Bruntálském z Vrbna a na Bruntálu a Helfenštejně (poslední její vůle byla datována na jejím statku Spálově 18. června r. 1621), podezřívají v dopisu kardinálu Ditrichštejnovi ze dne 24. července r. 1621 Marii Magdalenu Žerotínskou, že ve svém domě v Olomouci ukryla před komisaři cenné svršky Kristiny z Rogendorfu, zvláště od stříbra a klenotův.

Po stránce náboženské bylo už uvedeno, že Viktorin ze Žerotína a celá jeho rodina byla luteránská, a že Viktorin vystavěl v Hustopečích kostel tohoto vyznání, který se zachoval dosud. Kněz Jan Hranický, správce církevní z Hustopeč, připomíná se r. 1589. Dne 21. prosince r. 1622 vzpomíná souvěká zpráva predikanta z Hustopeč ve Špičkách. Na panství starojičínském a hustopečském pobývali predikanti ještě v říjnu r. 1624. V době Mansfeldova vpádu do Moravy uvádí se 11. dubna r. 1627 Pavel Salterus, starojičínský pastor.

Možno ještě připomenouti, že dnešní místní jméno Hustopeče nad Bečvou uvádí se v době Viktorína ze Žerotína v soudobých pramenech často v čísle jednotném a v rodě mužském: Hustopeč.

P o z n á m k a : Popis renesančního zámku v Hustopečích podal jsem slovem i obrazem v »Našem Valašsku« r. 1931 (II. 40. 64—70). — Za opis vkladu hustopečského panství r. 1618 Vilémovi Fridrichovi ze Žerotína do zemských desk olomouckých děkuji panu Dru. Fr. Hrubému, řediteli zemského archivu v Brně.

Rud. Kout:

Alchymista Petr Lipenský z Tejna.

(Dokončení.)

Doslovně celý dopis i s jeho pravopisnými zvláštnostmi vypadá takto:

»Vaší Milosti, vysoce urozený pane, pane muoj milostivý. Zdraví a v něm jiného všeho nejlepšího dobrého a potěšitelného Vaší Milosti od Pána Boha modlibami svými ustavičně žádám a věrně přeji. Včerejšího dne u večír psaní od pana otce mého milého vlastní rukou jeho psané jest mi od posla mého, kderého sem byl naschvál do Moravy posílal, dodáno, z něhož porozumívám, že se jim tam spolu z panem Martinem Rezlem v jejich předsevzetí a díle dobře a šťastně vede a že již na díle takové jejich dílo vykonáno jest a blízko konce že jsou; čemuž z téhož psaní, kteráž Vaší Milosti příležitost odsílám, porozumětí moci ráčíte. I poněvadž, jakž sem předešle nejednou Vaší Milostí oznámil, když by Pán Bůh všemohoucí buď jim tam v Moravě aneb mně zde k konci šťastnému in lapidis operatione přijítí ráčil, ten oumysl náš jest dokonalej k Vaší Milost se tak, abychme pomoci a ochranou Vaší Milosti před všelijakejmi nebezpečnostvými a lidskejmi ouklady, kdeříž se těm, jenž co jistého v takové věci vědí a mají, stávají a činí, bezpeční bejtí mohli, utéci a v tom tutora a patrona Vaší Milosti hledati a potomně poznajíc, jakž pochybnosti nenesem žádné, od Vaší Milosti naši ochranu, takového daru Božího Vaší Milost oučástna tolikéž učiniti. Z té příčiny nechtěl sem v tej věci, co mi se od pana otce mého vedle jisté naděje jeho vo tom díle lapidis philosophorum píše, Vaší Milostí tejna*) učiniti, o tom oznámiti a v naději jisté jistou naději zvěstovati jakožto ten, kderej jisté s Vaší Milostí upřímně, poctivě a vedle dobrého svědomí, jak dobrému náleží, (ne tak, jako někdeří klamavě, podvodně a falešně, jakž se spatřuje) jmíni a zachází a ve všem dobrém budoucím zření své k Vaší Milostí má a nese. A abych to sám očitě spatřítí, shlídnouti a o tom, co jest a jak, zvědětí o všem mohl, poníženě Vaší Milostí za to prosím, abyste mne do Moravy odpustítí a nějakého kleprlíka zde poručítí nařídítí a něco na cestu, čím bych se tam i sem zase dopravítí mohl, dátí ráčili. Není činití než asi o čtrnácte dní, zase bohda zde budu. A mám toho neničky dobrou také odjeti příležitost, nebo pachole mé jednostejněj voheň mej materiji, jakž náleží, dávatí a administrovatí moci bude tak, jako bych tu sám byl, k čemuž Finkenaur sám také dohlídatí bude, aniž také sem ještě druhého díla dělatí nezačal, zatím se mohou od pacholete mého species spravítí, stlouci a flegma vykourítí a hrnčír také zatím z žbány hotov bude. A jak o tom o všem přezvím, Vaší Milostí psaním svým nepominu oznámítí a nebo, jestli by již to předsevzetí jejich k konci dobrému šlo, za Vaší Milostí hned tam odtud do Prahy přijedu a oustní zprávu o tom o všem učiním; nebo bych toho druhého díla svého

*) = tajna.

před sebe již nebral, nýbrž podle jejich jistého tohoto svého, kderéž dělám, tolikéž vyčkal. Za milostivou odpověď a vuoli jistou v tom Vaší Milostí po naschválním poslu, prve než k Praze vyjetí ráčíte, poníženě žádám, tak abych se věděl v té věci čím spravítí. S tím Pán Bůh všemohoucí rač dátí šťastně se k nám Vaší Milostí zase navrátítí. Datum na Krumlově v nedělí první v pústě léta x84.

Vaší Milostí vždycky ve všem poslušný a hotový služebník

Petr Lipenský z Tejna.

Vysoce urozenému pánu, panu Vilimovi z Rožmberka, vladaři domu Rožmberského a nejvyššímu panu purgkrabí Pražskému. Jeho Milostí pánu mému milostivému k dodání.«

Poznámka schwarzenberského archiváře: »Originál na papíře se stopami po někdy přilepeném sekrytu*) v archivu knížete ze Schwarzenberku v Třeboni, odd. Familie Rosenberg 26.«

Bylo by jisté velmi zajímavé, kdybychom měli od Petra Lipenského také zprávu o tom, jak si jeho otec na Moravě při výrobě mudrckého kamene počínal, a vůbec, jak to bylo dále. Bohužel jiných dokladů o činnosti Petra Lipenského v treboňském archivu není. Můžeme si jen myslet, že konec byl jako u všech ostatních alchymistů: kámen mudrců a výroba zlata na konec přece jen nalezena nebyla.

Čteme-li v dopise Petra Lipenského o jeho otci pracujícím na Moravě a o jeho zamýšlené cestě na Moravu, vzniká v nás představa, že Moravou myslí se tu Lipník nebo vůbec náš kraj a že jsme tedy kdysi měli alchymisty také u nás. Bohužel i v té věci dožíváme se zklamání! Podle knihy Josefa Pilnáčka Staromoravští rodové bylo přijmení Lipenský z Tejna příjmením novoštitné moravské rodiny, která pocházela od Frydřicha Lipenského. Odkud byl tento Frydřich Lipenský nebo kde sídlil, Pilnáčkova kniha nic nepraví. Uvádí jen, že Frydřich Lipenský obdařen byl r. 1559 znakem a přídomkem z Tejna a r. 1562 byl přijat do moravského rytířstva. Pozoruhodnější je však pro nás další sdělení, že se z této rodiny, uvádí na domě v Kojetíně r. 1589 Petr Lipenský z Tejna. To je zajisté onen alchymista, který r. 1584 pracoval v laboratoři Viléma z Rožmberka na Krumlově a který se tedy chtěl podívat na dílo svého otce na Moravu a to — jak nutno nyní souditi — do Kojetína!

Pro nás, kteří bychom se byli rádi chlubilí tím, že i z našeho kraje pocházel nějaký alchymista, zbývá jen útěcha, že snad aspoň rod Lipenských z Tejna je původem z Lipníka anebo z jeho okolí. Jméno Lipenský mohlo by sice býti odvozeno též od jiného Lipníka anebo od Lipna, ale poněvadž je tu zároveň přídomek z Tejna a Týn (Tejn) je jméno osady u našeho Lipníka, je velmi podobné pravdě, že Lipenští z Tejna byli rod zdejšího původu. Dokázati to lze ovšem teprve dalším listinným pátráním.

*) = pečeti.

Soukromý odhad deskového statku Vinar roku 1668.

Roku 1663 prodal Ladislav Haugvic z Biskupic panství Rokytnici za 30.000 zl. rýn. koleji jezuitské v Olomouci. K panství tehdy patřila ves Rokytnice a Luková a městýs Kokory. Roku 1667 zemřel Mikuláš Kobylka z Kobylí na Mostěnici, držitel manského statku biskupa olomouckého v Horní Moštěnici a majitel statku vinarského, mlýna a dvoru v Lýskách. Horní Moštěnice spadla na biskupa, ponevadž Kobylka neměl mužských potomků, měl jen dcery Annu, Poleksinu a Zuzanu. Dcery nechtěly držeti nedílňý statek Vinary a dvůr i mlýn v Lýskách a chtěly vše prodati. Jesuitské koleji naskytla se vhodná příležitost přikoupiti poblíž pěkný statek, hlavně les, ve výměře asi 900 měřic, by se jim dobře hodil. A vskutku rektor koleje Šimon Schürer domluvil se s dcerami Kobylkovými a koupil 17. 7. 1668 Vinary s Bukem za 13.500 zl. rýn. a týž den zvláštní kupní smlouvou za 2.500 zl. rýn. také mlýn a dvůr v Lýskách. Je známo, že jesuité byli dobří hospodáři a počtáři a proto není divu, že dobře uvažovali a propočítali, jaký by jim koupě statku přinesla užitek. V zemském archivu brněnském zachovaly se z bývalého jezuitského archivu v Olomouci neméně než tři odhady vinarského statku pod číslem P VIII/11. Jeden latinský, to byl asi odhadce z řad jezuitů, jeden český a jeden německý. V latinském zvláště se zdůrazňuje, jakou výhodu by přinesl pro jesuity v Rokytnici les vinarský, asi 900 měřic veliký, pro pivovar, palírnu, cihelnu, otop a stavby. Je zajímavé, jak se v roku 1668 v hospodářství rodilo a co se stržilo. Odhady nejsou daleko od sebe, uvádíme český odhad pod názvem:

Extract z register urbárních všech stálých i běžných platův a všelijakých jiných užtůvkův statku Vinar a Buku jakž následuje:

Ves Vinary:

V níž jest tvrz se všim příslušenstvím, pivovarem a dvorem, pěknými zahradami, při kterémž dvoře vyseti se může a to na zimu 180 měřic, běžně počítajíc užitku, 225 kop, každá kopa nejméně vydává po 3½ měřice, vynesé na 787½ měř. Snímá se z toho k semenu a domácí potřebě 413 měřic, ostává ku prodeji 374, na každou míru počítajíc nynějšího času po 45 kr vynáší 280 R 30 kr.

Ítem na jaro se vysívá též všelijakého jarého obilí při nadepsaném dvoře 180 měřic, běžně počítajíc v tržbu 225 kop, kopa nejméně po 4 měřicích, vynáší na zrně 900 měř., semeno a domácí potřeba 372 měř., ku prodeji 528 měř. po 15 kr, vynáší 132 R.

Hovězího dobytka v témž dvoře chovati se může, mimo jaloového, krav dojných 30 kusů, každý kus počítajíc po 4 R, vynáší na penězích 120 R.

Ovčího dobytka může se chovati 500, kus počítajíc po 45 kr, vynáší na penězích 375 R.

Černého dobytka může se při témž dvoře vinarském chovati nejméně 30 kusů, kus počítajíc po 30 kr, učiní 15 zl. R.

Žalud, když se obrodí, rok k roku počítajíc běžně, utržití se může nejméně 50 zl. R.

Z zahrady panské, kuchyňské s štěpnicemi může se užitku ročně nejméně přivésti na 30 zl. R.

Z palírně peněžitého platu vychází ročně mimo výpalků 50 zl. R. Piva od roku se vyšenkovati může ve Vinařích i v Buku nejméně 100 beček, každou bečku piva počítajíc po 3 R, vynesé 300 zl. R.

Vina mimo to co obec vyšenkovati povinna jest, když je lacinější dá než v Přerově, může několik beček obecně vyšenkovati.

Z lesů může ročně k palivu a k stavění dříví beze škody utržití 50 zl. R.

Rybníky, které nyní pusté, však s malým nákladem opraveny býti mohou a jsou při vsi Vinařích ... 3.

Poddaných, kterých ve vesnici Vinařích dobře usedlých se vynachází, totiž 11 zahradníků, kteří cokoliv se jim poručí robotovati povini jsou. Vychází z nich stálého platu na penězích běžně počítajíc 14 zl. R 28 kr.

Slepíc v sumě 11 počítajíc 1 po 8 kr činí 1 R 28 kr, vajec 2 kopy a 45 kusů, činí 55 kr. Příze jsou povinni napřísti každý po 6 loktech, společně učiní 5 štuk a 6 loktů, štika počítajíc po 1 R, vynesé K 5 R 30 kr.

Sa 1424 zl. R 51 kr.

Ves Buk:

V kteréz vesnici jest poddaných, kteří všichni ke dvoru vinarskému robotovati povinovani jsou:

Nyni osedlých s komíny 15, pustých gruntů jest 7, zahradníci 4 osedlí, kteřížto každoročně stálého platu dávají 63 R 4 kr 2 d.

Slepíc v sumě 210, počítaje 1 po 8 kr činí 28 R.

Vajec 12 kop 30, jedna kopa po 20 kr činí 4 R 10 kr.

Ovsa 57 měřic po 18 kr vynáší 17 R 6 kr.

Příze společně napřísti mají 11 štuk a 6 loktů, štika po 1 R 11 R 30 kr. Sa 123 zl. R 50 kr 2 d.

Dvůr a mlejn v Lejskách:

Z mlýna peněžitého platu vychází 100 R mor., činí na rýnské 116 R 40 kr.

Vepře povinen krmiti 4 aneb za ně dáti 40 R mor., činí na rýnské 46 R 40 kr.

Kaše prosná 4 měřice aneb za ně 8 R mor., činí 9 R 20 kr.

K panské potřebě jest povinen všecko mletí bez mýta.

Při dvoře v Lýskách může se síti na zimu 60 měřic 120 kop po 3½ měřici, zrna 420 měřic, po 45 kr nese 213 R 20 kr. Má se odečísti 135½ měřice na semeno a domácí potřebu.

Na jare 60 měřic — 120 kop po 3½ měřici, po 15 kr činí 103 R 20 kr, odečte se na semeno a domácí potřebu 220 měřic, zbývá 55 R.

Hovězího dobytka v témž dvoře 15 kráv dojných po 4 R = 60 R.

Černého dobytka 20 kusů po 30 kr = 10 R.

Ovec nejméně 200 po 45 kr = 150 R.

Ze zahrady panské a štěpnice ročně nejméně 20 R.

Sa 681 zl. R.

V Buku jsou sedláci povinni ročně bečku vína vyšenkovati aneb vrchnosti za to 10 R mor. složití, činí 11 R 40 kr.

Jak je viděti z odhadu na poli vinarském, jistě velmi dobrém, brali tehdy malou úrodu, po měřici jen 5 mandelů obilí. Nápadně malý užitek nesly lesy. Třetina pole ležela úhorem pro dobytčí pastvu.

Lýsky nedrželi jesuité olomoučtí ani rok, již 15. 3. 1669 prodali je za 2.500 zl. R. knížeti Ferdinandu z Dietrichstejna na Mikulově a od té doby již zůstaly Lýsky při panství lipenském až na naši dobu. Proč se tak stalo nedovedeme vysvětliti. Vinary s Bukem náležely řádu jesuitskému až do jeho zrušení r. 1773. F. N.

Lipník nad Beč. vojenskou posádkou.

Starobylé město Lipník n./B. vidělo průběhem staletí své existence ve svých zdech už tak mnohý vojenský ústroj. Kolikrát zaznívaly jeho ulice odměřeným krokem nebo vzrušeným pobíháním ozbrojeného lidu v pohnutých dobách středověku. Kolikrát dopadla železná pěst nepřítelů na jeho občany. Vlny dějinných událostí, proudící z východu na západ, nacházely od pradávna přirozenou cestu v »Moravské bráně«, protékané Bečvou a nemohly tedy minouti Lipník. A šel-li proud bojů od severu k jihu, zase neušetřil města tak důležitého, ležícího na samém přechodu roviny ve členěný kraj horský. Blížkost několika hradů, z nichž je Helštýn nejbližší a byl po dlouhá staletí velmi mocný, rovněž ke klidu města vždy nepřispěla.

Stálo by věru za to, prolistovati dějiny města po této stránce a co nejpodrobněji vypsati vojenské dějiny Lipníka. Stále posádky — pokud aspoň mi je známo — Lipník nikdy neměl. Jednalo se o ni v minulém století. Po r. 1848 přistupovalo Rakousko v rámci různých novot, též ke zlepšování školství občanského i vojenského. O rakouské školství vojenské získal si nemalou zásluhu hrabě Kinský. — Tehda šlo o zřízení vojenského učiliště a Lipník, Hranice a Přerov byly v ternu měst, která připadala v úvahu pro jeho umístění. Hranice byly čipernější a dostaly učiliště. — A tak Lipník opět zůstal opodál vojenského dění.

Roku 1914 vypukla světová vojna. Lipník, jako všechna města a obce, vysílal své syny na všechna bojiště. Kolem jeho zdí projížděly jeden za druhým vlaky s vojáky. Na východ — na Rusa. Starý Helštýn pokyvoval jen svou, v tolika šarvátkách zkušenou hlavou: »Válka — opět jednou válka«.

Velký rozsah válečných operací vynutil si i členění opatření daleko do hloubky: Lipník leží na hlavní železniční tepně, vedoucí od bývalé ruské fronty do vnitrozemí, ještě před důležitým uzlem železničním (Přerov). Leží ve zdravém kraji, má blízko úrodné okolí, v místě rozsáhlý objekt cukrovaru mimo provoz. Což divu, že padlo rozhodnutí zříditi zde »Stanici pro raněné a nemocné«.

Tak byl dán v r. 1914 počátek trvalé vojenské posádce v Lipníku. Improvisovaná válečná nemocnice přečkala celou válku, její část, t. j. barákové ležení, stalo se »Čs. přechodným vojenským táborem«. Nehledíc k různým přechodným formacím po převratu, hostí po celé desetiletí dělostřelecký pluk 53, od r. 1932 pak dělostřelecký jízdní oddíl 82 a když tento odešel v r. 1933, horský děl. oddíl, esk. drag.

pluku a od r. 1935 sbor. prov. sklad. Mezitím již uzrála i otázka výstavby nových kasáren a tak je Lipník za ČSR posádkou trvalou.

1. Ozdravovna pro raněné a nemocné.

Na východním okraji Lipníka, po obou stranách silnice k Ježernici v prostoru od civilní městské nemocnice až skoro k průsečíku silnice s tratí vznikl v r. 1914 nemocniční tábor barákový. Pozemky byly zabrány podle zákona o válečných úkonech. Patřily různým majitelům. Místní »Pachtovní ekonomie« dala k dispozici parcely: 3481/1, 3481/2, 3481/3, 3466 — dohromady 126 a 48 m². Občanu Wernerovi zabrány parcely: 3487, 3468/1, 3468/2 a 3467 — dohromady 86 a 29 m².

Pro převoz železničními vagony přímo k barákovému ležení byla vybudována vlečka — dnes již zrušená, jejíž vedení prodlouženo až do cukrovaru. Táž zabrala parc. 2845/1, 2845/2, 2840, 2842, 2837, 2838 (Oekonomie — úhrnem 43 a 23 m²), 2828, 2858 (Roháčkova — úhrnem 8 a 71 m²), 2846, 2856 (Werner — úhrnem 7 a 65 m²), parcely 3462 a 3465 (Proček) pro hřbitov.

Zábor provedlo c. k. místopředsedství v Brně a odškodné za vlečku určeno obnosem 45— K za měřici ročně, splatno půlletně a 65— K za osivo. Za baráky 32— K za měřici a 28— K za osivo, daně platí nájemci, po použití musí erár dáti vše do původního stavu. Smlouva platí od 28. IX. 1914 na 1 rok. Kdyby do té doby baráky nebyly zrušeny, prodlužuje se smlouva samočinně dále. Celé roční nájemné činilo 1.318,22 K.

Válka ovšem neskončila za rok a bylo potřeba, nikoliv rušiti »Ozdravovnu« ruské fronty, nýbrž naopak rozšířiti stávající zařízení.

Dne 30. X. 1914 oznamuje okresní hejtman hranický Vychodil Oekonomii, že zabere celý komplex cukrovaru: budovu cukrovaru, obytnou zadní budovu, domek zděný, mezi oběma ležící (bývalé kanceláře cukrovaru a skladiště), skladiště proti komínům a celý přilehlý pozemek. Stalo se a protokolem ze dne 31. XII. 1914 u okresního hejtmanství v Hranicích vše předáno vojenskému eráru na dobu do 30. IX. 1915 za odškodné 14.000 K, mimo to za použití nouzové kolny 16.000 K. Obilí na části pozemku (mezi budovou a městskými domy) převezme se za běžné ceny dle vídeňské bursy. Platnost ujednání do 30. IX. 1915, případně 1916. Přítomni Frant. Strohschneider za Středomoravské cukrovary, Dr. Spitzer jako sanitní odborník c. k. místopředsedství v Brně, Frant. Vításek za velkostatky kapituly ve St. Bělé, zem. komisař Heiny, starosta Lipníka Kunovský, Primavesi, Karas, Dr. Kaplan za Oekonomii, ing. Mrkva za vojenskou správu budov, Vychodil za okresní hejtmanství.

Ujednání schváleno c. k. ministerstvem vnitra výnosem 3039 ze dne 6. III. 1915.

Během roku 1915 ukázala se nutnost dalšího rozšíření ozdravovny pro raněné. Zabrána byla od Oekonomie parcela 2828 a vystavěna na ní ústřední prádelna a sušárna stejnokrojů, dále část parcely 2890 pro postavení Bollmannova filtru na čištění vody.

Smlouva o náhradě za tyto pozemky zjednána 3. ledna 1916. Odškodné 45.— K za měřicí, 65.— K za měřicí osiva — po záboru vše uvéstí do původního stavu. Smlouva má dvouletou platnost. Za c. k. místodržitelství přítomen komisař Heiny, za voj. správu Ing. Mrkva. Byla schválena c. k. místodržitelstvím v Brně číslo 23.495 dne 24. VII. 1916.

Z prvních protokolů vysvitá jasně, že účastníci vojenští i civilní počítali s trváním války tak do konce r. 1914. Akta z r. 1916 však nesou již stopy dlouholetého zajišťování.

Dnem 20. června 1916 přešla »Ozdravovna« pod úplnou pravomoc vojenské správy a zřízena z ní:

2. Záložní nemocnice — Lipník.

Udržování její přejímá »Vojenské velitelství v Krakově — Stavební oddělení«. Svým čj. 17.846 V. K. ze dne 3. I. 1917, nařizuje již naléhavou opravu podlah v barácích, Oekonomie má k tomu dodatí materiál.

Záložní nemocnice přetrvala převrat a máme v rukou ještě protokol z 11. ledna 1919 o zřízení komínu od hlavního parního kotle ve strojovně v Oekonomii. Velitele nemocnice zastupuje vrch. štábní lékař Dr. Šulda, posádkové velitelství Lipník n./B. setník Hub. Mach, voj. správu budov 70 npor. ing. St. Skříčka a por. ing. Ant. Kubík. Bylo to po velké vichřici 6.—10. ledna 1919, ohrožena tím funkce elektrické centrály, kterou pro svoji potřebu nemocnice zřídila.

(Pokračování.)

Profesor Jakub Mráček,

archivář a kronikář města Lipníka, se dožil šedesátí let.

Když se před 33 roky přistěhoval do starobylého Lipníka mladý profesor-historik povoláním, Hanák z Kojetína rodem a učitel nové české reálky působením, věru že si nepředstavoval, že se tomuto městu někdy české luteránské šlechty a v době jeho příchodu zněmčelé obecní správy i škol, stane nejen učitelem a vychovatelem české mládeže, ale zároveň i badatelem, knihovníkem, archivářem i kronikářem. Když vstupoval na náměstí, ohraničené podloubími v daleko větší míře než dnes, když s bolestným okem znalce historika pozoroval v rozpadajících se hradbách městských zbytek staré lipenské slávy, když se jeho zrak procházel frontou bývalého piaristického kláštera, někdy sídla škol pobožných otců, a když utkvíval v zamyšlení na překrásném barokním sousoší nad hlavní branou, vedoucí do klášterního chrámu — tu tento žák Gollův a vrstevník Pekařův netušil ještě, že ho sem bude vodit touha srdce i dychtivost poznání, sem do těch zdí klášterních a pak i zámeckých, aby uspořádal velkou piaristickou knihovnu a zachránil od zkázy mnohý poklad, který tu už objevil Josef Dobrovský. Že zde asi bylo mnoho cenných věcí, jest patrné i z toho, že letos dostal prof. Mráček žádost univerzitního knihovníka z Leydenu o zprávu, zdali jest tu jistá vzácná inkunabule, která byla v dřívějších katalogích uváděna. Bohužel jí

i jiných vzácných knih už tu není. Neopatrnost, spojená s trestuhodnou nevěšmavostí za dřívějších dob, připravila město o mnohou vzácnou věc.

Když před několika lety synové Neffovi vydali studii Fr. Táborského o mecenáši a jednom ze zakladatelů naší reálky, napsal do Lidových novin Arne Novák sloupek, který začal slovy: »Lipníku, nikoli nejsi nejmenší mezi městy moravskými!« To se ukazuje nyní stále víc, když pečlivý archivář třídí a katalogisuje městský archiv, o který až do převratu nebylo pečováno. Je to kus životní práce profesora Mráčka, který věnoval své síly nejen škole, nýbrž i městu. Když nyní v říjnu odešel do výslužby, hledí za ním vděčně nejen četná družina žáků, nýbrž i mnoho občanů a učitelů, jimž konal služby osvětového pracovníka nezištně a věrně po dlouhou řadu let. Je již 25 let předsedou místní odbočky Ústřední matice školské, jež začínala svou osvětovou práci loutkovým divadlem před válkou v krásném slavnostním sále bývalého kláštera. Založil vlastně a utřídil městský archiv, pořizuje přesný katalog bývalé piaristické knihovny, po převratě byl dlouho městským knihovníkem (on vlastně sestavoval obecní knihovnu, jejímž jádrem se staly knihovny jednotlivých spolků), byl dlouhá léta předsedou Okresního osvětového sboru, mnoho výpisů pořídil k různým vědeckým publikacím (na př. k Hrubého monografii o Velenovi z Žerotína) — věru dost práce, aby bylo vděčně vzpomenu tohoto boдрého Hanáka, poctivého profesora a starostlivého otce mnohých studentů.

Odchází-li na zasloužený odpočinek, těší se především z toho, že jeho pevné zdraví a chuť do práce mu umožňuje zabrat se plně do archivu a piaristické knihovny. Kéz dobrý genius loci, o němž tak krásně mluví Arne Novák v úvodě své »Prahy barokní«, prozradí ještě mnoho ze svých ztajených krás tomuto tichému badateli a skromnému člověku, neboť tento velký ctitel Pekařův a jeho »Knihy o Kostí« si uvědomuje téměř úplně slovy Novákovými krásu minulých dob ve výtvarném výrazu renaissanční městské kultury i pozdější barokní přínos života myšlenkově tvůrčího, on vpravdě může říci s tvůrcem »Prahy barokní« o genu loci lipenském, že ho plně zaujal. Neboť »on to jest, jenž způsobuje, že se vracíme znovu a rádi do krajů a měst, kde jsme ani neprožili dětství ani nepohřbili rodičů, ale kde čekáme mimovolně něnou útěchu a něžné přijetí. On nás volá hlasem neslyšným a přece neodolatelným, abychom se svěřili s tíhou svého smutku odumřelým náměstím, ohraničeným zvětralými paláci, kde do trávy mezi hrbolatou dlažbou házejí akáty své bílé kvítky a kde výkřiky ptačí trhají jednotvárnou píseň fontány. Všichni, i když jsme si toho neuvědomili, tušili jsme přítomnost těchto geniů loci na různých místech svého putování a pobytu, pozdravující je s úžasem, nadšením, vděčností: jsme jim více povinováni, než bychom se nadáli.«

Svému učiteli, později kolegovi, za velkou obec přátel a vlastivědných milovníků našeho kraje pozdrav. Jar. Kanyza.

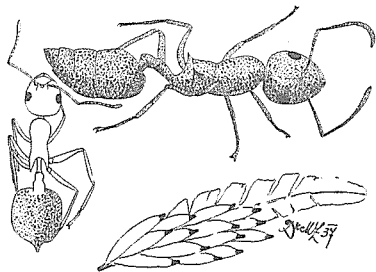
Milému spolupracovníku upřímné:

»Dej Vám Pán Bůh zdraví, v tom lipenském kraji!«

Redakce.

Drobné zprávy.

Dva jihoameričtí mravenci rodu *Crematogaster* zavlečení na Moravu. (S 1 orig. vyobraz.) Entomolog Ing. Palásek, prohlížející banánové zásilky za účely fytopathologickými, našel v banánovém listu kolonii mravenců rodu *Crematogaster*, zavezenou se zásilkou do Moravské Ostravy v roce 1935 a pak ještě později jednou. Jelikož pro nedostatek srovnávacího materiálu nechtěl jsem se u tohoto rodu, velmi bohatého a hojně rozšířeného, docela i v jižní Evropě, pouštět do určování, poslal jsem ukázkou nalezených mravenců kolegovi W. Karawajewovi v Kijevě, ruskému myrmekologovi. Odpověď ze dne 2. X. 1937 zní: »Větší druh jest jistě *Crematogaster* (*Orthocrema*), *brevispinosa* Mayr (Kolumbie, Brazílie), menší dle mého názoru patří rovněž k podrodu *Orthocrema* a stojí blízko druhu *brasilienis* Mayr, avšak pro nedostatek srovnávacího materiálu němuho jej jistě určití.« (Překlad z němčiny.) Spadají tedy v úvahu dvě formy *Crematogaster brevispinosa* Mayr a *Crematogaster brasiliensis* Mayr(?). Doklady jsou uloženy v mé sbírce »Formicidae Czechoslovakiae«: první pod č. 2152, druhý

pod č. 2153; ve sbírce Ing. Paláska, W. Karawajewa. Na obrázku větší je první, malý druhý. Jelikož zásilkami banánovými byla již zavlečena k nám spousta živočichů (plazi, členovci), neuvažovali bychom o nich, kdyby se nejednalo o mravence, hmyz, který hojně již ze své domoviny byl na různá místa světa zavlečen a není vyloučeno, že by se mohl, jako je tomu v našem případě, ve vhodných poměrech (místnostech, sklennicích atd.) udržet, čehož jest více případů zaznamenáno v odborné literatuře a u nás vyskytl se na Smíchově (Praha), původně tropický, dnes již zavlečením kosmopolitický druh *Monomorium pharaonis*, v pekařské dílně, kde byl nalezen prof. Dr. Aloisem Mrázekem. Jelikož docela pak i v moravskoostrovském případě nalezeny okřídlené samičky, nejsou podobné a výše uvedené možnosti vyloučeny. K udržení podobných exotických forem jest ovšem potřebí zvláštních okolností jednak teplotných, jednak bytových: stavba dotyčných místností. Snad a pravděpodobně i jinde u nás se s banánovými zásilkami rod *Crematogaster* objevil. Mravenci rodu *Crematogaster* jsou příslušníci stopkatých mravenců *Myrmicinae*. Zajímavě jest utvářen jejich zadeček. Jest přisazen na stopku v poloze obrácené, takže na straně svrchní jest méně vyklenut než na straně spodní. Úkaz ten jest v souvislosti se vztyčitelností zadečku při obraně. Nad hruď vztyčený zadeček dostává se tak do takové polohy, jakou zaujímá zadeček u jiných mravenců v poloze obvyklé. Jejich tvarem srdcovitého zadečku jsou mravenci tito již nápadní. Petiolus, jak se nazývá první článěk stopkový, nemá uzlu.
Dr. Miloš Záleský.

Požáry v Lipníku r. 1613 a 1633. O velikém požáru Lipníka 14. dubna r. 1613 vypravuje Václav Rožnovský. Požár vznikl v domě panském (v zámku) z nedbalosti čeládky. Zničil 200 domův a všechny veřejné budovy (Zpráva české reálky v Lipníku za rok 1911—1912). O zemském soudu svatojanském v Olomouci r. 1613 prosila obec města Lipníka, kteráž znamenitou škodu ohněm na všech staveních obecních, i také obzvláště téměř všichni jiní obyvatelé tam v minulou neděli provední vzali, aby jim berně, což se jí za tento rok od lidí v nich nepohořelých seje, na pomoc k vystavění některých míst obecních darována byla. Obci dána odpověď, že tato žádost má být vložena na stavy při zemském sněmě (Žerotín, Zápisy o soudě panském II. 160). O zhojném požáru v Lipníku r. 1633 zachovala

se zpráva v makovici trubačské věže. Podle ní byl příčinou požáru kostela, kaple, fary i školy tehdejší děkan Matěj Svitavský, rodem Polák. Česká zpráva praví: Ten pan děkan, jsouce velmi lakomý, mnoho dobytka ovčího choval a více se staral o čtyřnohé ovce nežli o dvounohé, takže sobě z kostela obroční skladiště udělal a nemálo obilí v kostele měl, sena, otavy při kostele pod šnekem i ve věži, na fare i v domě při fare sena a slámy. Odtud podpal se stal, takže od toho sena a slámy jak škola, tak fara, krov na kostele i na kapli zhořel a zpodkem i na věž oheň vešel (Kameníček, Sněmy a sjezdy moravské III. 524). Flor. Zapletal.

Střítež nad Ludínou. Podle zprávy z dubna r. 1937 rozhodla místopisná komise při ministerstvu vnitra, aby obec Střítež u Hranic používala přídomku nad Ludínou. Ludína zvala se původně Račím potokem, německy Krebsbach. Tento název uvádí se v českém listu Jana z Cimburka a z Tovačova, daném a psaném na Hranicích v pátek před Svíčkami (5. ledna) r. 1431, jímž Jan z Cimburka potvrdil městu Hranicím staré výsady a přidal nové. Právě se tam mezi jiným: Obec hranická i předměšťané mají plnou svobodu ryby lovití v potoce, kterýžto slove Krevzypach, kterýžto potok teče od Stříteže k městu. Není pochyby, že tento Krevzypach (Krebsbach, Račí potok) je totožný s dnešní Ludínou. Tento název uvádí se také v českém listu olomouckého biskupa kardinála Ditrichštejna, daném a psaném v Brně dne 6. srpna r. 1629, jímž kardinál udělil městu Hranicím nové svobody. V devátém odstavci jsou uvedeny platy, které z města Hranic i z předměstí každoročně za různé užítky městské, šenky a roboty vrchnosti, vycházejí. O Vánocích vycházely z kusu řeky obecní (Bečvy) od Veličky až po Skalku k Ústí i z Krebsbachu dva zlaté a 24 groše. I tento Krebsbach je totožný s dnešní Ludínou. Nedovedeme zatím povědět, kdy a proč vznikl název Ludína. Galaš uvádí, že v tomto potoku bývalo kdysi veliké množství a velikých raků, a že proto od starodávna byl zván Krebsbach. Ale potok zve Galaš Ludínou. Na speciální mapě Moravy, kterou pořídil vojenský zeměpisný ústav ve Vídni a vydal r. 1844, jest název Ludína Bach. Florian Zapletal.

Tobiáš Dukát. Velkoměšťanský dům č. 38 (staré číslo 49) na náměstí Svobody v Uherském Hradišti koupil r. 1620 za 330 zlatých Tobiáš Dukát, měšťan lipenský. Ten ho prodal r. 1639 Janu svobodnému pánu z Rottalu na Napajedlicích, Tumačově a hradě Kvasicích za 1000 zlatých. Tento Dukát je totožný s Tobiášem Dukátem, který byl r. 1613 úředníkem hranického panství a v letech 1622 až 1632 úředníkem panství helfenštejnského, drahotušského a hranického za kardinála z Ditrichštejna, a dne 16. října r. 1627 byl přítomen krvavé exekuci v Hranicích. R. 1616 byl Tobiáš Dukát úředníkem na zámku Hodoníně. Florian Zapletal.

Verbování vojáků v Drahotuších r. 1688. Na války s Turky potřeboval císař vojáků. Také drahotuští museli verbovat. Roku 1688 zverbování obcí čtyři chudáci, synek Bartka Smolaře, Jiřík Slovák, Jiřík Králík z Meziříčí a jakýsi planetář. Každý měšťan, předměšťan a vůbec každý drahotušský obyvatel musel k tomu zaplatit daň z hlavy. Podle patentu platili r. 1691 měšťané na náměstí 1 R, jejich ženy 30 kr, synové a dcery po 15 kr. Předměšťané pololánici 24 kr (podle patentu jen 12 kr), čtvrtníci 21 kr, hofeři 12 kr, ženy 6 kr, děti 3 kr. Rovněž tovaryši platili po 30 kr a čeled 3 kr. Celkem odvedly Drahotuše toho roku 138 R 20 kr. Boh. Indra.

Vlci na Hranicku a Drahotušsku. V polovině 16. století bylo na Hranicku a Drahotušsku ještě dosti vlků. Hranická vrchnost měla tehdy četné spory s držitelem helfenštejnského panství panem Půtou z Ludanic, jehož pozemky se dotýkaly polí a lesů drahotušských. Spory urovnány za Jana Kropáče z Nevědomí r. 1554. Zemský hejtman mezi jiným za kázal Drahotušským stavení kos na vlky (stěžovali si totiž, že jim je pan Půta dal pobratí) a rozhodl, chtějí-li provádět myslivost na svých gruntech, aby se při tom zachovali podle zřízení zemského. Boh. Indra.

Užil svobodné vůle. Život sirotků nebyl nikdy radostný, tím méně ve století sedmnáctém. Poddaní byli povinni stavět své sirotky o Novém létě před vrchností, která si z nich podle libosti vybírala a přidělovala ke službám. Dle obyčejě měla právo užívatí jich do proměnění stavu, do plnoletosti. Roku 1613 byl Matěj syn nebožtíka Jiříka Broumovského z Polomí dán hranickou vrchností komusi ke službě, užil však svobodné vůle a ze služby utekl. Brzy byl chycen a vsazen do vězení. Na poručení pana Tobiáše Dukáta, ouředníka na Hranicích, zase puštěn, musel se zavázat, že více své vůle užívatí nebude, a zůstane, kde a komu bude

k službě dán. Svůj závazek stvrdil v úterý po neděli Oculi na hranickém rathouze před pány přísahou: »Já, Matěj, přísahám Pánu Bohu Všemohoucímu, že v tom ve všem, což mě kdy od J. M. pána nebo pana ouředníka nynějšího anebo budoucího poručeno bude, chci se vždycky věrně, poslušně a poddaně zachováti a proti J. M. pána a pana ouředníka vůli nic nečiníti a před sebe bráti, nýbrž kdežkoli od J. M. pána anebo pana ouředníka ku komu k službě dán budu, v ní zůstávati chci, a bez vědomí J. M. pána a pana ouředníka z ní žádným způsobem odcházeti nechci. Toho mi dopomáhej Bůh Otec, Bůh Syn, Bůh Duch svatý, Pán Bůh na věky požehnaný. Amen.« Kdyby se přes závazek a přísahu pokusil se služby opět zběhnouti, poručeno, aby byl na hrdle trestán. Boh. Indra.

Johanka Podstatská z Prusinovic byla ženou Adama Martinkovského z Rozseče a na Strílkách. R. 1620 koupili oba za 400 zlatých panský a velkoměstanský dům č. 35 (staré číslo 46) na náměstí Svobody v Uherském Hradišti. Adam byl účastníkem vzpoury proti králi Ferdinandovi II. Podle moravského konfiskačního protokolu z r. 1624 byl potrestán peněžitou pokutou. Ztratil třetinu svého majetku. Držel panství Strílký a Zástřízly na Zdounecku. Listem ze dne 10. července r. 1623 prosil Karla staršího ze Žerotína o přimluvu u kardinála Ditrichštejna a komisařů, aby mu zůstalo aspoň něco ze statků, aby jsa věkem sešlý za živobytí svého »něco dítkám svým k dobrému způsobiti mohl«. Dceru Adama a Johanky Podstatské vzal si za ženu Jan Jetřich Lhotský ze Ptně (ze Ptení) a na Zlámaném Újezdě a dům v Hradišti r. 1628 převzal. Také tento Jan Jetřich (držel statek Zlámaný Újezd) byl účastníkem povstání. Ztratil polovinu svého majetku. Měl stateček v ceně 4000 moravských zlatých. Byl mu ponechán, měl ho však prodat katolíkově. Byl mu zabaven ve prospěch císaře dlužní úpis na 4345 zlatých. Mimo to musel složit na sv. Michala (29. září) 1624 ještě 1000 zlatých. Adam Martinkovský z Rozseče a jeho zeť Jan Jetřich Lhotský ze Ptení byli počítáni k rytířskému stavu a mezi nekatolíky. Johanka Podstatská byla dcerou Diviše Podstatského z druhého manželství (Paprocký 278). Florian Zapletal.

Kašpar Dobřícký, městský písař v Hranicích v době bělohorské, potrestaný r. 1627 za účast na rebelii proti císaři šestiměsíční prací v železných poutech při zámku (o něm Záhorská kronika XIX. 83), dostal od vrchního práva v Olomouci naučení, dané a psané 6. října r. 1622: Poctivému Kašparovi Dobříckému, písaři radnímu v městě Hranicích. Ze spisův Vašich jsme vyrozuměli, že bratr Daniel, správce sboru v dědině Drnovicích, švagř Váš, s manželkou Vaší na místě manželky své po nebožce mateři manželky Vaší dědití chce. I nacházíme, že ani bratru Danielovi, švagru Vašemu, nýbrž manželce Vaší jakožto vlastní dceři nebožky Anny, Václavovy manželky, ta pozůstalost připadla. — Ženou Kašpara Dobříckého byla Judita, dcera po zemřelém knězi Bratru Václavu Koskovi a pastorkyně kněze Bratra Václava Preyse. Matkou Judity byla Anna. Kašpar byl literán, Judita příslušnice Jednoty bratrské. Bratr Václav Preys byl otčímem (nevlastním otcem) Judity. Juditina matka Anna byla vdaná dvakrát. Prvním jejím mužem byl kněz Bratr Václav Kostka. Druhým jejím mužem byl od dubna r. 1597 kněz Bratr Václav Preys, správce sboru v Hranicích. Z prvního manželství vzešla dcera Judita, žena Kašpara Dobříckého, městského písaře v Hranicích. Druhá dcera Anny neznámého jména byla provdána za bratra Daniela, správce sboru v dědině Drnovicích. V říjnu r. 1622 Anna už nežila. Naučení vrchního práva v Olomouci ze dne 6. října r. 1622 týká se pozůstalosti po ní. Připadla Juditě, ženě Kašpara Dobříckého. Bratr Daniel, správce sboru v dědině Drnovicích, vyšel ze sboru naprázdno. Ani bratrský sbor v Drnovicích (u Vyškova), ani jeho správce Bratra Daniela neuvádí Hrejsa ve svém místopisu Jednoty bratrské na Moravě (Reformační sborník VI. 27). Dne 27. září r. 1622 připomíná se »Bratr Daniel pikardita«, predikant, na panství Hranickém (Hrubý, Moravské korespondence a akta I. 272). Flor. Zapletal.

Za vydávání a redakci odpovídá Antonín Fröhlich v Dol. Újezdě.

Tiskem knihtiskárny Jar. Strojil v Přerově.

každého učitele. Doporučujeme. — Boh. Smeral: *President dr. Edvard Beneš*. Cena Kč 9.—. Knižka je bohatým zdrojem poučení o životě našeho presidenta. Doporučujeme.

Nakladem Československé grafické Unie a. s. v Praze vyšlo: Stanislav Reiniš: *Ze světa divočiny*. Ilustroval František Vrobel. Obsahuje 15 pověstí, jež doporučujeme jako vhodnou četbu pro mládež. Cena brož. Kč 9.—, váz. za Kč 12.—. — R. Zinsmeister, A. Stallick: *Kreslení funkcionální*. Praktický průvodce kreslení na měšťanských školách. 60 tabulek částečně barevných se 120 obrázky žakovských prací. Za Kč 28.20. — Rudolf Zinsmeister: *Základy lineární perspektivy*. S 63 obrázky v textu a 10 tabulkami. Cena Kč 8.—. — Rudolf Zinsmeister: *Reliefní perspektiva*. Zvláštní otisk revue *Výtvarná výchova* ročník III., č. 1. — Zinsmeister—Strnad—Kleinerová: *Pracovní sešit kreslení a rysování pro chlapce obecné školy 6., 7., a 8. postupný ročník (3 sešity)* po Kč 2'60, 2'60 a 2'60. — Rudolf Zinsmeister: *Úvod do Ostwaldovy barevné soustavy*, 2 barevné přílohy a čtyři obrázky uvnitř textu. Za Kč 10.—. — Jos. Vydra, Fr. V. Mokry, R. Zinsmeister: *Přehledná soustava vyučování kreslení pro školy všeobecné vzdělávací*. Příloha *Výtvarné výchovy*. Cena Kč 3.—. — *Výtvarná výchova*, sborník pro užité umění, kreslení a zrakovou výchovu. Vychází čtvrtletně. 4 sešity za Kč 24.—. Vychází ročník IV. 1937/38. Svazek 1. má 56 stran. Upozorňujeme učitelstvo na tyto kreslířské publikace!

Novinky Státního nakladatelství, pobočky v Brně, Františkovské: Zofková—Tožička—Medonos: *Jazyk vyučovací na obecné škole*. (Materiálovka IV.) Učebnice jazyka českého. Díl IV. pro 5. postupný ročník. 3. vydání. Čkm 27-IV. Váz. Kč 12.—. — Beníšek E.: *Přírodou a životem*. Díl IV. B. *Přírodopyt (technologie) pro jednorocní učebné kursy při školách měšťanských*. 3. vyd. Čkm 275-IV. B. — Hnátek B.: *Prostor a plocha*. Pomocná kniha pro vyučování kreslení ve II. tř. středních škol. Čkm 1530. Seš. Kč 2'50. — Jungbauer F.: *Rozbor čítanky »Doma a ve škole«*. — Schulzová A.: *Wie ist's richtig? Pomůcka k německé mluvnici*. Čkm 1631. Seš. Kč 7.—. — Hanuš K.: *Učme se rusky! Dětská učebnice ruštiny*. První díl pro 3. tř. měst. škol. Čkm 263-I. Vázané Kč 14'50. — Karel Fechtner a Antonín Svoboda: *Prvouka*. Příručka pro učitele prvního postupného ročníku. I. část obsahuje úvod a látku pro měsíce září a říjen — cena Kč 9'50, II. část pro listopad, prosinec a leden — cena Kč 10.—. Výtisky jsou brožovány. — Mašínová L.: *Z tajemné studánky*. Pověsti ze severovýchodních Čech. Čkm 481. Seš. Kč 10.—, váz. v plátně Kč 12.—. — Daněk A.: *Západní Čechy*. Hrady, tvrze a zámky. Jejich dějiny, popis a pověsti. Čkm 476-II. Seš. Kč 9'50, váz. v plátně Kč 11'50. — Sekanina F.: *Petr Bezruč*. »Sbírka monografií«, sv. 3. Čkm 493-3. Brož. Kč 18.—. — Herben—Bečka: *Hostišov*. Výbor povinně souvislé četby pro 1. třídu měst. škol. Čkm 1625-2, seš. Kč 3'80. — Pecháček J.: *Týden v loňosti*. Příběhy mladého rysa. Čkm 1730. Seš. Kč 5.—, váz. v plátně Kč 7.—.

Nakladatelství R. Prombergra, knihkupce v Olomouci vydalo: *Výbor prosaických prací Metoděje Jahna* v pěti svazcích. Valaškomozirský rodák Metoděj Jahn zaujímá v českém pisemnictví význačné místo. Sám hluboké povahy, něžného citu a soucitné lásky, našel si přílehavý vzor v mistrech ruského realismu, a stejně nadaný jako svědomitý, došel hned prvými maloměstskými a venkovskými obrázky plného úspěchu. Za souhlasu Jahnova uspořádal výbor v pěti svazcích Dr. Bohuš Vybíral, ředitel Státní studijní knihovny v Olomouci. — Cena celého díla brožovaného jest stanovena na Kč 120.—. Těm, kteří se přihlásí do 31. XII. 1937 k odběru celého díla, bude poslední svazek účtován o Kč 20.— levněji, takže celý soubor přijde na Kč 100.— brožovaný. V původní vkusné celoplátěné vazbě o Kč 9.— za svazek dražší. Dosud vyšlo: Prvý svazek přináší nový román Jahnův nazvaný »Slunečná paseka«. Je to rozměrný a živý obraz osudu dvou selských rodů, z nichž jeden se ocitá v krizi, poněvadž se odcizuje rodné hroudě a hledá nový domov ve městě. Záchrana přichází z druhé paseky, z níž vyrůstá nový, zdravý, vážný a přičinlivý selský rod, pamětlivý požehnaní duchovní kultury. Str. 336. Kč 24.—. — Druhý svazek je nadepsán »Tichá dolina« a obsahuje devět novel a povídek prostých, navenek nehluchých dějů, pod jejichž klidným povrchem se odehrává namnoze dramaticky vzrušené vnitřní dění. Všechny tyto příběhy, ať z ovzduší měšťského či venkovského, skrývají v sobě přes veškerou zdánlivou nepatrnost hluboké jádro a působí mocným dojmem, jež zvyšuje a zesiluje ještě vybraný sloh a živé slovo. Stran 320, Kč 22.—.

Od pokolení do pokolení, 1837—1937. Památník obce Bernartic nad Odrou k stoletému trvání farního chrámu uspořádal a za podpory obce, spořít. a zál. spolku v Bernarticích vydal František Hanzelka. Cena Kč 20.—.

Karel Cernovský: *Jak učím zpěvu na škole obecné*. Díl I. Pro I. tř. se 2 odd. Nákladem vlastním. Objednávky vyřizuje: Fr. Ambrož, říd. učitel, Tvoříhráz u Znojma. Doporučujeme učitelstvu.

Frant. Jelínek: *Příručka o vzniku a praktickém využití podzemní vody*, Zakládání studní a jiných čerpacích zařízení. Nákladem Občanské tiskárny v Brně. Cena Kč 8.—

Václav Sova: *Osudy bývalého napajedelského panství z let 1750 až 1935*. Nákladem vlastním. (Ředitel V. Sova v Napajedlích.) Cena Kč 25.—

I. P. I. Informations pedagogiques internationales Paris 7. Square Grangé. 1934-II-No. 6. Brožura pojednává francouzsky, anglicky a německy o mezinárodním kongrese pedagogickém, který se konal o prázdninách v Paříži.

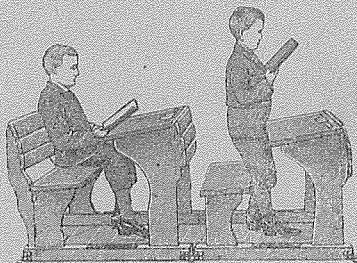
Do našich rodin patří »Lipa«. Lipa, nový ročník — nová radost. Lipa jest časopis pro Vás. Přináší: Nový román *Srdce ženy* od Fringilly. Puškinovy dopisy ženám s pozn. Veselé příběhy paní Ofky od H. Strichové. *Tři proti třem* od J. Parmové. Předlohy k šití, pletení. — Kuchyň, byt, zdravotní a právní rádce. Levné úrazové pojištění atd. Číslo zdarma. Soutěž o krásné ceny. Každý 10. obdrží cenný dárek. Kolportéři se příjmou. Lipa, Praha-Smíchov, Husova 7. Spokojenost ženy jest základem blahobytu národa. O tom není sporu, jak můžeme vyčistit z lokálek soudní síně. Proto dospívající dívka a žena, toužící po rodinném krbu a dobré pohodě duševní, měla by čísti na př. známý rodinný časopis Lipu, který po 21 let svým obsahem dává jim vše, čeho potřebují pro duševní a praktický život. V Lipě najde čtenářka krásné předlohy a návod pro levné ošacení, ruční práce, pletení, perady pro úspornou domácnost, kuchyň, byt. Nezanedbává ani potřebu zábavy románů, na př. v novém ročníku vychází nový román *Fringilly Srdce ženy*, Puškinovy dopisy ženám s vysvětlivkami J. Plicky, veselé příběhy paní Ofky z rodinného života od H. Strichové, román *J. Parmové Tři proti třem*, vedle bohatého obsahu. Levné úrazové pojištění Lipy přijde jistě vhod, stejně i soutěž Lipy, dotovaná krásnými cenami. Cena čísla Kč 1.— jest levná. Napište si o ukázkové číslo administraci Lipy v Praze XVI. - Smíchov, Husova 7. — Doporučujeme.

Vydavatelstvo Záhorské kroniky má na skladě tyto vázané ročníky: X., XI., XII., XIII., XIV., XV., XVI., XVII., XVIII. a XIX. po 12 Kč; knížku A. Fröhlich, M. Fröhlichová: Město Lipník a hrad Helštýn za 7 Kč; A. Fröhlich, M. Fröhlichová a B. Indra: Hranice a lázně Teplice n./B. Průvodce. — Cena Kč 5.50 poštou.

Školní nábytek

všech konstrukcí: dřevěné, železné i z ocelových trubek autogenicky svařovaných, vyrábí

První odborný závod na výrobu školního nábytku

František Talla, Přerov

Cukrovarská 3, tel. č. 182.
Vlastní vynálezy.

Prospekty zdarma